

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในขั้นตอนของการทำความเข้าใจถึงกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์นั้น งานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งประเด็นศึกษาในเรื่องพื้นที่ทั้งในเชิงกายภาพและเชิงสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางเพศ (Gender Identity) ของเพศหญิงกับกระบวนการของการใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพตัวตน (Representation) หรือการต่อรองกับแรงกระทำต่างๆ จากโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่ากระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดรูปแบบของการปรับเปลี่ยนพื้นที่และที่ว่างให้สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทต่างๆ

ในส่วนของบทที่ 2 นี้ การทบทวนวรรณกรรมจะถูกแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อหลักๆ โดยในส่วนแรกจะกล่าวถึงในเรื่องของบทบาทและสถานภาพของเพศหญิงทั้งในสังคมตะวันตกและสังคมไทย เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงกับระบบของโครงสร้างทางสังคม รวมถึงประวัติศาสตร์ของการต่อรองของเพศหญิงในวิถีทางต่างๆ ส่วนที่สองจะเป็นการก้าวเข้าสู่ประเด็นของเรื่องอัตลักษณ์กับการต่อรองของสาวบาร์เบียร์ ซึ่งในส่วนนี้จะเป็นความพยายามอธิบายและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้และการสร้างอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นของเพศหญิงโดยเฉพาะกับสาวบาร์เบียร์ รวมถึงการเข้าสู่ประเด็นของการนำร่างกายมาเป็นเครื่องมือของการแสดงออกของอัตลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ ส่วนที่สามจะอธิบายถึงประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่และที่ว่าง โดยอาศัยแนวทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องผลผลิตของที่ว่างของ ฮองรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre) และแนวทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องปฏิบัติการเชิงที่ว่างของ มิเชล เดอ เซอร์โต (Michel de Certeau) เพื่อคลี่คลายความหมายของคำว่า “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ที่เลือกนำมาใช้ รวมถึงอธิบายปฏิบัติการของความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่และที่ว่างให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และในส่วนสุดท้ายจะเป็นประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างสาวบาร์เบียร์กับพื้นที่ถนนลอยเคราะห์ โดยจะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างประเด็นต่างๆ ที่กล่าวมาใน 3 ส่วนแรก ซึ่งถือเป็นกรณีศึกษาที่มีบริบทแวดล้อมและความสัมพันธ์ระหว่างสาวบาร์เบียร์กับพื้นที่ อันจะช่วยขยายองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากความเฉพาะเจาะจงของบริบทที่เกิดขึ้น

2.1 บทบาทและสถานภาพของเพศหญิงทั้งในสังคมตะวันตกและสังคมไทย

2.1.1 เพศ เพศสภาพ และกรอบโครงสร้างของเพศหญิงภายใต้แนวคิดชายเป็นใหญ่

หากจะกล่าวถึงคำว่า “เพศ” (sex) อันหมายถึงลักษณะทางกายภาพทางร่างกาย เพศในความหมายนี้จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเพศสรีระของหญิงและชายเป็นการให้ความหมายที่ถูก

กำหนดโดยระบบทางชีววิทยา¹ และก่อให้เกิดลักษณะของกลุ่มตรงข้ามที่แบ่งผู้ชายและผู้หญิงออกจากกัน ในขณะเดียวกันนั้น หากจะกล่าวถึงเรื่องเพศโดยอาศัยปัจจัยทางวัฒนธรรมและระบบทางสังคม เรื่องของ “เพศสภาพ” (Gender) ได้ก่อให้เกิดลักษณะคู่ตรงข้ามระหว่างความเป็นเพศชาย (Masculinity) และความเป็นเพศหญิง (Femininity) ต่างล้วนแล้วถูกกำหนดสร้างขึ้นมา โดยคุณค่าของแต่ละเพศและเพศสภาพนั้นจะขึ้นอยู่กับวิถีทางของแต่ละสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างได้สร้างบรรทัดฐานของเพศชายและความเป็นเพศชายกับเพศหญิงและความเป็นเพศหญิงที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม² ดังนั้นเพศที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมนี้อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไขในสังคมต่างๆ เช่น ภายใต้กรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) ที่แบ่งเพศสภาพระหว่างความเป็นชายและความเป็นหญิง โดยการให้คุณค่ากับความเป็นชายมากกว่าความเป็นหญิง จึงนำไปสู่การเกิดวาทกรรมทางเพศสภาพ (Gender Discourse) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวได้สร้างรูปแบบของการให้คุณค่าและการสร้างข้อควรปฏิบัติที่ควบคุมความเป็นหญิงและความเป็นชายที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำเรื่อยมาในสังคม

ภายใต้รูปแบบของโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) การที่สังคมได้กำหนดสร้างความหมาย และทำการกรอบความคิดและความเชื่อต่างๆ อันก่อให้เกิดกระแสหลักทางความเชื่อและความคิดนั้น นำไปสู่คำอธิบายถึงสังคมภายใต้ลัทธิโครงสร้างนิยม (Structuralism) โดยรูปแบบดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่าสังคมถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ในส่วนของโครงสร้างที่ทำหน้าที่กำหนดกรอบต่างๆ (Structure) และในส่วนของบุคคลที่เป็นผู้ถูกกระทำ (Agency) โดยต่างพยายามควบคุมและรักษาอำนาจโดยผ่านกระบวนการของการสร้าง “วาทกรรม” (Discourse) โดยสันต์ สุวัจฉาริณันท์ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “วาทกรรม” คือ “กลไกที่ก่อให้เกิดการดำรงหรือการต่อ ยอดทางอำนาจ โดยเฉพาะกับการใช้ภาษา”³ ดังเช่นตามกรอบความคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่เป็นวาทกรรมหลักทางสังคมดังที่กล่าวไปข้างต้น ที่ก่อให้เกิดการควบคุมและการสร้างบรรทัดฐานให้เกิดขึ้น อันมีผลต่อสถานะของความเป็นปัจเจก (Individual) ที่มองเห็นได้จากภายนอกและความเป็นอัตบุคคล (Subject) ที่เกิดจากความรู้สึกและการกำหนดสร้างตัวตนจากภายใน

เมื่อวาทกรรมและการใช้ภาษาถูกนำมาใช้เพื่อให้เกิดการกดขี่ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเรื่องทางเพศสภาพ โดยเฉพาะกับคู่ตรงข้ามหลักของความเป็นชายและความเป็นหญิง การแบ่งดังกล่าวจึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ขั้วที่มีความซับซ้อนและระดับของความสัมพันธ์ที่

¹ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศสภาพในสุวรรณภูมิ (อุษาคเนย์)*, (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม), 2549, หน้า 18

² ปราณี วงษ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม*, (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม), 2544, หน้า 141

³ สันต์ สุวัจฉาริณันท์, “Focault, Space and Architecture”, เอกสารประกอบการสอนภายในวิชา 801512, 2549

แตกต่างกัน โดย ปราณี วงษ์เทศ ได้กล่าวไว้ว่า ในฐานะที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงทำให้มนุษย์นั้นมีความแตกต่างจากสัตว์ คือ การที่มนุษย์มีวัฒนธรรมที่คอยกำกับและควบคุมการกระทำ ดังนั้นเมื่อมีคำถามและการพยายามทำความเข้าใจในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องเพศ จึงมีใช้ปัญหาที่จะหาคำตอบได้เฉพาะจากเรื่องชีววิทยาและวิทยาศาสตร์ แต่ยังหมายรวมไปถึงเรื่องวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องย้อนกลับไปดูที่โครงสร้างทางสังคม ซึ่งก็จะพบว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมที่ขาดความเสมอภาคกัน⁴

ด้วยรูปแบบของการให้คุณค่าของความเป็นเพศชายและความเป็นเพศหญิงที่ขาดความเสมอภาคกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเพศสภาพกับโครงสร้างทางสังคมได้นำไปสู่ การโยกความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเพศสภาพต่างๆ เข้าสู่เรื่องของอำนาจอันก่อให้เกิด กระบวนการของการสร้างวาทกรรมเพศสภาพภายใต้สังคมชายเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นกระบวนการของการพยายามรักษาและคงสภาพของการให้คุณค่าที่สูงกว่าและคงฐานอำนาจไว้กับเพศชายเพื่อการควบคุมเพศหญิง โดยเฉพาะกับรูปแบบสังคมที่เป็นกระแสหลักนี้ กระแสวิถีคิดและการให้คุณค่าของความเป็นเพศหญิงจึงตกอยู่ภายใต้การให้ความสำคัญใน 3 สถานะ คือ

- 1.) สถานะของการให้ความสำคัญในเรื่องของพรหมจรรย์ (การก้าวจากวัยเด็กสู่วัยสาว)
- 2.) สถานะของการเป็นเมีย (ช่วงเริ่มต้นของการมีชีวิตครอบครัว)
- 3.) สถานะของการเป็นแม่ (ภาระหน้าที่ของความรับผิดชอบในบ้าน)

ซึ่งรูปแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกชนชั้นและสถานะทางสังคมระหว่างเพศชายและเพศหญิงไว้อย่างชัดเจน เมื่อประกอบกับการจัดลำดับให้เพศชายถือเป็นเพศที่ 1 กับการเปรียบเรื่องของเพศชายเป็นเรื่องนอกบ้าน นั่นคือภาวะของการรับผิดชอบในเรื่องทางสังคมนอกบ้านทั้งหมด เช่น การล่าสัตว์ (ในอดีต) อำนาจของการตัดสินใจในสถานะของการเป็นผู้นำครอบครัว จนมาถึงภาระหน้าที่ของการออกไปทำงานนอกบ้าน (ในปัจจุบัน) ในขณะที่เดียวกันนั้น เพศหญิงจะถูกจัดลำดับให้เป็นเพศที่ 2 เสมอ โดยการเปรียบเรื่องของเพศหญิงเป็นเรื่องเกี่ยวกับหน้าที่ภายในบ้านทั้งหมด (ยกเว้นอำนาจในการตัดสินใจ) หรือทำให้เกิดความเข้าใจในสถานะของเพศหญิงให้ง่ายขึ้นนั่นคือ “สถานะของความเป็นแม่และเมีย”⁵ ซึ่งเป็นความแตกต่างอย่างชัดเจนและทำให้เพศชายยังคงรักษาอำนาจไว้ให้มากกว่าเพศหญิง เพศหญิงจึงต้องตอบสนองความต้องการทุกอย่างและตามหน้าที่ที่เพศชายเป็นผู้กำหนด จึงทำให้เพศหญิงขาดอำนาจในหลายๆ เรื่อง และด้วยความอึดอัดจากสภาวะการถูกกดทับที่เกิดขึ้นนี้ นำไปสู่การต่อต้านและต่อรองของเพศหญิงที่จะตอบโต้และเรียกร้อง โดยตามความเชื่อและแนวทางหลักของแนวคิดสตรีนิยมในรูปแบบต่างๆ

⁴ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม*, หน้า 8

⁵ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม*, หน้า 27

ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นจนมาถึงยุคหลังโครงสร้างนิยม ล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันคือ ความพยายามในการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ หรือแม้กระทั่งความพยายามในการอธิบายความหลากหลายและซับซ้อนของการเมืองที่กดทับลงบนความเป็นเพศหญิงที่ถูกประกอบสร้างจากวาทกรรมหลักของรูปแบบสังคมชายเป็นใหญ่นั่นเอง

2.1.2 ลัทธิสตรีนิยม : ประวัติศาสตร์ของการเรียกร้องของเพศหญิงตามแนวคิดสตรีนิยมในแบบต่างๆ

จากที่ได้กล่าวถึงรูปแบบโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ที่ครอบงำและก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสถานะของเพศชายและเพศหญิงนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของแนวคิดสตรีนิยมในแขนงต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจถึงแนวคิด วิธีการ และการใช้เครื่องมือต่างๆ ของเพศหญิงในการตอบโต้กับโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่อันเป็นกระแสหลัก

จากบทความ “ความเข้าใจเชิงทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม” (Different Feminist Theories) ของ แมรีเซีย เซลิวสกี (Marysia Zalewski) ⁶ ได้แบ่งกลุ่มแนวคิดสตรีนิยมไว้เป็น 4 กลุ่มหลัก⁶ คือ

1.) แนวคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยม (Liberal Feminism) เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากความอึดอัดใจจากการขาดเสรีภาพที่ด้อยกว่าที่เพศชายมี โดยแนวคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยมเชื่อว่า มนุษย์มีเหตุผลอันเป็นอิสระ แต่ความแตกต่างกันระหว่างเพศสภาพซึ่งเป็นสิ่งที่วัฒนธรรมกำหนดขึ้นนั้น เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ของอำนาจระหว่างเพศนั้นขาดความเท่าเทียมกัน นำไปสู่การออกมาเรียกร้องเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศในสิทธิต่างๆ โดยเฉพาะสิทธิในการทำงาน ซึ่งเพศหญิงถูกกีดกัน หรือได้รับการปฏิบัติที่แตกต่างจากเพศชาย ซึ่งตามแนวคิดสตรีนิยมแนวเสรีนิยมนี้ มีความพยายามที่จะคลี่คลายข้อจำกัดและกฎเกณฑ์ที่เกิดขึ้นจากเพศและระบบเพศสภาพ เพื่อมองหาความเท่าเทียมซึ่งกันและกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง ซึ่งสิ่งที่พบว่าเป็นข้อจำกัดของแนวคิดสตรีนิยมในรูปแบบนี้ก็คือ การวิ่งวนอยู่ภายใต้ของการเรียกร้องเพื่อการหลุดพ้นซึ่งในความเป็นจริงแล้วคือการเดินตามกรอบที่ถูกสร้างจากแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่อันไม่มีที่สิ้นสุดนั่นเอง

2.) แนวคิดสตรีนิยมแบบสุดโต่ง (Radical Feminism) เป็นแนวคิดที่กำเนิดมาจากความไม่เห็นด้วยกับแนวคิดสตรีนิยมแบบเสรีนิยม โดยเฉพาะประเด็นของการที่ทุกๆ ด้านของเพศหญิงกลายเป็นเนื้อหาที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิดการกดขี่ทางเพศในทุกๆ ด้าน เช่น การที่เพศหญิงต้องตกเป็นเหยื่อการกระทำทางเพศของเพศชายใน

⁶ สันต์ สุวรรณวานันท์, 2550, “ความเข้าใจเชิงทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.midnightuniv.org>

ลักษณะของการเป็นวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศ นำไปสู่การแสดงออกถึงการต่อต้าน ประเด็นทางความเชื่อและการตัดสินใจของสังคมที่ใช้หลักการที่เพศชายเป็นผู้กำหนดขึ้น โดยแสดงออกมามีรูปแบบของการนำเอาความเป็นเพศหญิงมาเป็นปัจจัยหลักของเหตุผลและวิธีคิด และนำเอาชีวิตและประสบการณ์ชีวิตของเพศหญิงมาใช้เป็นศูนย์กลางของแนวความคิด ซึ่งเป็นการนำไปสู่ด้านของการมีตัวตนของเพศหญิง แต่แนวคิดสตรีนิยมแบบสุดโต่งนี้ก็มีข้อจำกัดที่ว่า การวางตำแหน่งแห่งที่ของเพศหญิงในตำแหน่งศูนย์กลางทางความเชื่อที่ใช้ความโกรธเกรี้ยวมากกว่า การใช้เหตุผลทำให้ในบางครั้งขาดความพอดีและเกิดความไม่เข้าใจที่กับคนอื่นๆ แต่ในทางตรงกันข้ามก็เกิดส่วนสำคัญของการสร้างความจริงใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเพศหญิงและการเปิดโปงเรื่องการเมืองระหว่างเพศทั้งสอง

3.) แนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยม (Marxist Social Feminism) ด้วยทฤษฎีตามแบบของมาร์กซิสต์ (Marxist) ที่เรียกร้องความเท่าเทียมและความพยายามที่จะลดความเหลื่อมล้ำของชนชั้นในสังคมที่เกิดขึ้นมาจากระบบทุนนิยม ภายใต้รูปแบบของสังคมแห่งการผลิตในระบบอุตสาหกรรม ส่งผลให้มีความต้องการแรงงานในตลาดการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันนั้น ผู้หญิงซึ่งมีสถานะของการเป็นแรงงานในบ้าน โดยตามแนวคิดแบบทุนนิยมมองว่างานเหล่านั้นไม่ได้เป็นงานที่แท้จริง จึงไม่ได้มีการให้คุณค่าหรือมูลค่ากับงานในส่วนนั้น เพศหญิงซึ่งอยู่ในฐานะของความรับผิดชอบพื้นที่ภายในบ้านจึงความพยายามที่จะผลักดันตัวเองเข้ามาสู่รูปแบบของการผลิตในระบบอุตสาหกรรม และนำไปสู่การก้าวออกมาจากพื้นที่บ้าน (Private) ออกมาสู่ระบบของการทำงานในพื้นที่สาธารณะ (Public) ซึ่งเป็นพื้นที่ของเพศชาย จึงนำไปสู่ประเด็นสำคัญของเรื่องทางเพศสภาพในการต่อรองกับพื้นที่ และด้วยการที่ปัจจัยปัญหาทางเพศสภาพที่เป็นประเด็นปัญหาหลักทางสังคมได้ช่วยให้เห็นถึงความแตกต่างของบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นในสังคมนระหว่างเพศชายกับเพศหญิง และประเด็นในเรื่องพื้นที่ ที่นำไปสู่การต่อรองทางบทบาทของเพศหญิงที่เป็นรองเพศชาย ซึ่งปัญหาและข้อจำกัดที่พบของแนวคิดสตรีนิยมแบบสังคมนิยมนี้คือ การต่อรองของเพศหญิงทั้งกับระบบทุนนิยมและกับแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ นั้น บทบาทของเพศหญิงทั้งในพื้นที่บ้านและพื้นที่ที่ทำงานนั้น ล้วนเป็นไปเพื่อการบริการระบบทุนนิยมและตอบสนองแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่

4.) แนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ (Postmodern Feminism) ถือกำเนิดมาจากประเด็นสำคัญ 2 ส่วน ซึ่งในส่วนแรก คือ การวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีที่ได้จากแนวคิดสตรีนิยมสมัยใหม่ (Modernism) หรือลัทธิโครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่เชื่อในเรื่องของแก่นแกน และโครงสร้างที่ถูกกำหนดขึ้น และส่วนที่ 2 คือเป็นผลผลิตจากแนวคิดของลัทธิหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) ซึ่งนำไปสู่ความพยายามในการที่จะรื้อโครงสร้างทางความ

เชื่อที่เกี่ยวข้องกับเพศหญิงทั้งหมด โดยเฉพาะกับความเชื่อที่ว่าผู้หญิงมีความเป็นจริงเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งแนวคิดสตรีนิยมในสายนี้กลับมีการให้ความสำคัญต่อสภาวะความเป็นอัตบุคคล การใช้ภาษา อำนาจ และการก่อสร้าง โดยเชื่อว่าไม่มีแก่นแกนของความเป็นผู้หญิงที่แท้จริง จึงเกิดการตั้งคำถาม ต่อรูปแบบของความเป็นอัตบุคคลว่าอะไรคือสิ่งที่ประกอบสร้างความเป็นอัตบุคคลนั้นขึ้นมา และมีความพยายามที่จะเปิดโปงข้อผิดพลาดต่างๆ ที่เกิดจากวาทกรรมทางเพศสภาพที่มากกระทำกับเพศหญิง อันเป็นวิธีการรักษาอำนาจของเพศชายภายใต้วาทกรรมหลักของสังคมชายเป็นใหญ่ ซึ่งนำไปสู่การก่อสร้างโครงสร้างทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเพศหญิงทั้งหมดนั่นเอง

ตามลัทธิหลังโครงสร้างนิยมนั้น การก่อสร้างโครงสร้างทางความเชื่อและการตั้งคำถามต่อรูปแบบของการประกอบสร้างความเป็นปัจเจกและความเป็นอัตบุคคล ทำให้เกิดความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นของการต่อรองกับวาทกรรมทางเพศสภาพที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาภายใต้แนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ อีกทั้งยังเป็นการเปิดโปงเรื่องราวของอำนาจ ความจริง และความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นเพศหญิง ซึ่งในการมองหาความแตกต่างที่เกิดขึ้นนี้ การใช้อัตลักษณ์จึงเป็นวิธีที่นำไปสู่การตีความและการให้ความหมายที่เป็นปัจเจกภาพในหลายๆ แง่มุม ทั้งที่สามารถแสดงออกมาและเป็น เรื่องที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และในฐานะที่อัตลักษณ์ถูกใช้ป็นเครื่องมือของการต่อรองที่เกิดขึ้นของ เพศหญิง การหาทางหลุดพ้นจากอำนาจของเพศชายที่เข้ามารอบการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ของเพศ หญิงจึงเป็นแนวทางที่ลัทธิหลังโครงสร้างนิยมนำมาใช้เพื่อต่อต้านและต่อรองกับอำนาจของเพศ ชายและวาทกรรมที่เกิดขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลา

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล ได้ชี้ให้เห็นถึงความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” (Identity) ว่าเป็น ความพยายามในการสร้างความเป็นปัจเจกบุคคล อันเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นเฉพาะตัว เพื่อที่จะแยกตัว ออกจากโครงสร้างของกระแสสังคมหลัก โดยให้ความสำคัญกับรายละเอียดของความรู้สึภายใน จึงทำให้ “ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหล เปลี่ยนแปลงตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป”⁷ ซึ่งเป็นความหลากหลายใน การประกอบสร้าง โดยร่างกายได้สร้างและถูกสร้างโดยความเป็นปัจเจก ซึ่งนำไปสู่อัตลักษณ์ใน 2 รูปแบบ คือ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และ อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ดังนั้นอัตลักษณ์จึงถูกสร้างโดยอาศัยองค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรม และจิตใจ ส่งผล ให้อัตลักษณ์เกิดความหมายในการเชื่อมต่อระหว่างความเป็นปัจเจกและความสัมพันธ์กับสังคมได้ อย่างชัดเจน จึงเป็นผลให้อัตลักษณ์มีความแตกต่างกันไปในแต่ละคน อันเนื่องมาจากความแตกต่าง ของบริบททางพื้นที่ ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งกับลักษณะพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ทางสังคมอันเป็น นามธรรม

⁷ อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ), 2546 , หน้า 1

ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่เกิดขึ้นนั้น การก่อสร้างโครงสร้างของแนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ซึ่งเชื่อว่า วาทกรรมนั้นสามารถก่อสร้างได้⁸ โดยการใช้อัตลักษณ์ของเพศหญิงที่ไม่ได้มีเพียงหนึ่งเดียวก่อให้เกิดประเด็นของการก่อสร้างความเป็นหญิงและเพศสภาพที่เกิดจากวาทกรรมเพศสภาพ โดยเน้นความสำคัญไปที่ตัวบุคคล (Subject), การเป็นผู้ถูกระทำของเพศหญิง (Agency) และการถูกตีตราและตีค่าให้เป็นวัตถุ (Objectified) โดยรูปแบบโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ นำไปสู่กระบวนการก่อสร้างโครงสร้างความเป็นหญิงและเพศสภาพที่สร้างให้เกิดความหมายใหม่ที่เลื่อนไหลมากขึ้นของความเป็นเพศหญิง โดยอาศัยปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบแวดล้อมต่างๆ มาประกอบกัน ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่และที่ว่างระหว่างโครงสร้างทางสังคมที่พยายามจะครอบงำตัวบุคคลเกิดขึ้น และนำไปสู่การปลดปล่อยอัตลักษณ์ทางเพศสภาพของเพศหญิงและการเปลี่ยนแปลงสถานะต่างๆ ทั้งในแง่ของการสลับขั้วของตำแหน่งการเป็นผู้กระทำและผู้ถูกระทำระหว่างเพศชายและเพศหญิง การเกิดความหมายใหม่จากการเปลี่ยนแปลงสถานะและบทบาทที่เกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ของบทบาทความเป็นหญิงทั้งในพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม

จากแนวคิดของลัทธิสตรีนิยมในแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยแบ่งยุคของแนวคิดสตรีนิยมได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ในยุคโครงสร้างนิยมและในยุคหลังโครงสร้างนิยม ซึ่งความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือการทำหน้าที่ของวาทกรรมเพศสภาพ ดังจะเห็นได้ว่าตามลัทธิโครงสร้างนิยมนั้น วาทกรรมนั้นมีบทบาทหลักในการควบคุมบทบาททางเพศสภาพของความเป็นหญิง เนื่องจากวาทกรรมได้ทำหน้าที่สร้างให้เกิดการผลิตซ้ำความหมายเรื่องเพศและพยายามให้สถานภาพของเพศและเพศสภาพคงอยู่กับที่ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้การตอบโต้ของเพศหญิงจะยังคงอยู่ภายใต้กรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่เสมอ⁹ ซึ่งในทางตรงกันข้าม กระบวนการของการก่อสร้างโครงสร้างวาทกรรมเพศสภาพ ในยุคหลังโครงสร้างนิยม ได้สร้างให้เกิดปรากฏการณ์ของการพยายามหนีแรงในการควบคุมเกิดขึ้น อันก่อให้เกิดที่ว่างระหว่างอำนาจ ซึ่งตามคำอธิบายของ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) อ้างโดย สันต์ สุวัชรานันท์ “อำนาจเป็นเพียงสถานะสมมุติ และเป็นเพียงสิ่งที่โครงสร้างหรือกลไก เอื้อให้เกิดขึ้นมาหรือผลิตขึ้นมา”¹⁰ ส่งผลให้แนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ที่

⁸ สันต์ สุวัชรานันท์, 2550, “ความเข้าใจเชิงทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.midnightuniv.org>

⁹ สันต์ สุวัชรานันท์, 2550, “ความเข้าใจเชิงทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.midnightuniv.org>

¹⁰ สันต์ สุวัชรานันท์, “Foucault, Space and Architecture”, เอกสารประกอบการสอนภายในวิชา 801512, 2549

เชื่อว่าวาทกรรมสามารถถูกสร้างขึ้นได้ สามารถที่จะหาวิธีการที่จะต่อรองกับอำนาจที่เข้ามากระทำกับตัวตนและอัตลักษณ์ของความเป็นหญิง ซึ่งแนวคิดดังกล่าว จะถูกนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิดหลักและเป็นหลักการในงานวิจัยชิ้นนี้ กล่าวคือ การก่อสร้างโครงสร้างของแนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ ได้เปิดโอกาสของการพิจารณาถึงการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมที่มากระทำกับตัวตนและกดทับซึ่งบทบาทของการเป็นเพศหญิง โดยอาศัยกระบวนการของการก่อสร้างที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นเพศชายและความเป็นเพศหญิงที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนของบทบาทของเพศหญิงและแนวคิดสตรีนิยมของชาติฝั่งตะวันตกแล้ว เมื่อย้อนกลับมาดูที่วิถีทางของเพศหญิงในสังคมไทยนั้น ร่องรอยของความเชื่อทั้ง 2 กลุ่ม ยังสามารถปรากฏให้เห็นได้ในหลายรูปแบบของสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

2.1.3 กรอบโครงสร้างของเพศหญิงตามวิถีไทย

เมื่อมองถึงปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อต่างๆ ของไทย ในช่วงเวลาอดีตที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสัมพันธ์ของเพศหญิงกับความเชื่อกระแสหลักของสังคมไทยที่เพศหญิงมักจะถูกอ้างอิงไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ อันเห็นได้จากด้านของการใช้ภาษาที่มักจะใช้คำว่า “แม่” ในคำสำคัญ เช่น แม่น้ำ แม่เตาไฟ แม่โพสพ เป็นต้น โดยรูปแบบดังกล่าวสามารถสะท้อนถึงการให้ความสำคัญและตีค่าเพศหญิงไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต¹¹

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเพศหญิงในสังคมชนบทในอดีตไว้ว่า เมื่อมองเพศหญิงจากหน่วยของครอบครัวและความเป็นชุมชน เพศหญิงจะมีบทบาทอย่างชัดเจนในระบบเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งเป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของเพศหญิงในด้านการผลิตหลักของครอบครัว ในสังคมแบบเกษตรกรรม สถานภาพของสตรีไทยในอดีตนั้นจึงเป็นที่ยอมรับและถูกให้ความสำคัญอยู่ในเกณฑ์ที่ดีพอสมควร¹²

สำหรับบทบาทของหญิงไทยในระบบสังคมแบบเกษตรกรรม ยศ สันตสมบัติ อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า เพศหญิงในฐานะของการต้องรับผิดชอบการอยู่ในพื้นที่บ้าน (ครอบครัว) และภูมิลำเนา (ชุมชน) หน้าที่ที่รับผิดชอบทั้งงานในบ้าน งานเกษตรกรรม งานตามความเชื่อและประเพณีต่างๆ ได้สร้างสถานะให้เพศหญิงนั้นเปรียบได้กับแรงงานในบ้าน¹³

¹¹ ปราณี วงษ์เทศ, *เพศและวัฒนธรรม*, หน้า 352

¹² นिति เอียวศรีวงศ์, *สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป), 2535, หน้า 41

¹³ ยศ สันตสมบัติ, *แม่หญิงสิบยี่หัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย*, (กรุงเทพฯ : พิมพ์จุลาโยทะกา), 2535, หน้า 42

บทบาทและสถานภาพของเพศหญิงไทยในภาพรวมทั้งในสังคมชนบทและในสังคมเมืองนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความเห็นว่า หญิงไทยเป็นกลุ่มของเพศที่มีบทบาททางเศรษฐกิจมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง แต่เมื่อมองไปในภาพรวมของบทบาทที่หญิงไทยได้รับนั้น เพศหญิงของไทยยังขาดบทบาททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และด้านการปกครอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เพศหญิงในสังคมไทยไม่ได้รับการยอมรับและทำให้ขาดความเสมอภาคที่เท่าเทียมเพศชาย¹⁴

จากการอ้างอิงงานเขียนข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของเพศหญิงในสังคมไทยในอดีตว่าเป็นบทบาทที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตและเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติโดยตรง ดังที่ปรากฏให้เห็นได้ในมิติต่างๆ เช่น การใช้ภาษาไทยที่มักจะมีการเรียกชื่อสิ่งต่างๆ โดยมีคำว่า “แม่” ที่มีความหมายเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นเพศหญิง เช่น แม่น้ำ หรือ แม่เตาไฟ เป็นต้น ประกอบอยู่ในคำที่มีความสำคัญเหล่านั้น หรืออีกบทบาทที่เพศหญิงของไทยได้รับและมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวการดำรงชีวิตอันเป็นประเพณีและความเชื่อ คือ การมีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบในเรื่องของความเชื่อเรื่องผีสารเทวดาต่างๆ ที่มีผลต่อแนวทางการดำรงชีวิตของสังคมไทยในอดีต เป็นต้น

นอกเหนือจากบทบาทในด้านการดำรงชีวิตและเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติแล้วนั้น อีกบทบาทเด่นที่เพศหญิงในอดีตของสังคมไทยมีหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบก็คือ ความรับผิดชอบเรื่องของการผลิตและผลผลิตที่เกิดขึ้นภายในบ้าน ซึ่งในช่วงเวลานั้นที่สังคมไทยเป็นสังคมที่อยู่ภายใต้รูปแบบของสังคมแบบเกษตรกรรม ผลผลิตที่เกิดขึ้นมาจากเรือกสวนไร่นาจจะอยู่ภายใต้การจัดการของเพศหญิงทั้งหมด หญิงไทยในช่วงอดีตที่ผ่านมาจึงได้รับการให้เกียรติและได้รับการยอมรับจากสังคมในแง่ของบทบาททางเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง

เมื่อนำบทบาทของเพศหญิงในสังคมไทยมาเปรียบเทียบกับรูปแบบของบทบาทที่เพศหญิงทางฝั่งตะวันตกได้รับแล้วนั้น พบว่าวาทกรรมที่เป็นกระแสหลักตามรูปแบบโครงสร้างทางสังคมแบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างความคล้อยคลึงกันที่หญิงของทั้งทางฝั่งตะวันตกและของไทยจะต้องพบเจอ คือ เพศหญิงจะต้องมีหน้าที่เป็นแรงงานของการผลิตภายในบ้าน โดยที่พวกเขาจะต้องตกอยู่ในสถานะของการต้องรับผิดชอบในการดูแลบุตรและสามี และพบว่ามีประเด็นความไม่เสมอภาคและความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง

ในขณะที่ปัจจุบันนี้รูปแบบของสังคมได้มีการพัฒนาและเกิดการเปลี่ยนแปลงไป การเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นำไปสู่บทบาทของเพศหญิงในสังคมไทยที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงรูปแบบตามไปด้วย ซึ่งจากเดิมที่ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบงานในบ้านเพียงอย่างเดียวเมื่อได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีจุดเริ่มต้นมาจากการให้การศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม

¹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต, หน้า 42

เกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โดยการจัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยในพระบรมมหาราชวังเป็นโรงเรียนสตรีล้วนในปี พ.ศ. 2423¹⁵ จนกระทั่งมาถึงการออกพระราชบัญญัติการปฏิรูปการศึกษาในปี พ.ศ. 2542¹⁶ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้นและให้มีความเสมอภาคทางการศึกษา เพศหญิงจึงมีโอกาสที่เพิ่มมากขึ้น อันเป็นจุดเริ่มการก้าวออกมาทำงานนอกบ้านจึงเป็นเรื่องปกติในสภาพสังคมปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับในบทบาทที่เพศหญิงมีมากขึ้นในพื้นที่ของการทำงานนอกบ้าน แต่เมื่อกลับเข้าสู่พื้นที่ภายในบ้านแล้ว ภาระและความรับผิดชอบอาจไม่แตกต่างไปจากเดิมที่พวกเขาจะต้องทำหน้าที่ในสถานะของการเป็นแม่และเมีย ที่จะต้องรับผิดชอบการดูแลและปรนนิบัติทั้งสามีและลูก ซึ่งเท่ากับการทำงานในพื้นที่บ้านนั่นเอง

2.1.4 การก้าวออกมาทำงานนอกบ้านของเพศหญิงในสังคมไทย

จากนโยบายทางเศรษฐกิจที่ให้สังคมแบบเกษตรกรรมกลายสภาพเป็นสังคมแบบทุนนิยมของไทยนั้น วิธีการในการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงปากท้องอีกวิธีหนึ่งก็คือ การออกมาจากบ้านของเพศหญิงเพื่อหางานทำนอกบ้าน การทำงานจึงมีทั้งที่อยู่ในระบบ ภายใต้รูปแบบของการทำงานประจำ เช่น พนักงานบริษัท ลูกจ้าง หรือ สาวโรงงาน เป็นต้น แต่นอกเหนือจากนั้นแล้วยังมีเพศหญิงอีกกลุ่มหนึ่งที่ตัดสินใจก้าวเข้ามาสู่การทำงานในอีกรูปแบบ นั่นคือ อาชีพของการทำงานบริการในบริบทของการเป็นสาวบริการ โสภิตา วีรกุลเทวัญ กล่าวไว้ว่า การตัดสินใจในรูปแบบนี้เป็นการตัดสินใจที่มีปัจจัยมาจากมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่ผู้หญิงต้องเผชิญ หรืออาจเกิดจากปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา¹⁷ เช่น การขาดความรับผิดชอบของผู้ชาย การหย่าร้าง หรือความประพฤติ และเมื่อประกอบกับแนวความคิดตามระบบแบบทุนนิยมที่กำหนดสร้างขึ้นโดยเพศชายนั้น “มีผลต่อการนิยามความหมายว่าด้วยเพศและร่างกายมนุษย์ในลักษณะที่เป็นสินค้าเพิ่มมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับการเฟื่องฟูและขยายตัวของเพศพาณิชย์และการค้าประเวณีในรูปแบบต่างๆ ในสังคมไทย”¹⁸ ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าสู่วงจรของการทำงานบริการในสถานบริการยามค่ำคืน

¹⁵ ประวัติการศึกษาไทย, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา

<http://allknowledges.tripod.com/historyofthaieducation.html>

¹⁶ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, สตรีกับการศึกษา, เอกสารแจกภายในสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว

¹⁷ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของผู้หญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543, หน้า 26-30

¹⁸ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงสีขาวตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, หน้า 78

จากมุมมองที่เป็นลบต่อการประกอบอาชีพสาวบริการ บรรทัดฐานของสังคมไทยมักจะตัดสินผู้หญิงที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับธุรกิจทางเพศ คือ “เหยื่อแห่งการถูกกดขี่ข่มเหงที่สำคัญที่สุด” ซึ่งเป็นมุมมองที่เกิดขึ้นในฝั่งของการไม่ยอมรับการกระทำดังกล่าว และเนื่องด้วยรูปแบบของสังคมไทยที่เป็นระบบ “ผิวเดียวเมียวเดียว”¹⁹ การเข้ามาประกอบอาชีพสาวบริการที่ต้องมีความสัมพันธ์กับชายอื่นจึงเป็นการลดทอนคุณค่าของความเป็นหญิงไทย ซึ่งเปรียบได้กับการออกจากสถานภาพของอัตลักษณ์ทางสังคมที่เคยเป็นอยู่ อย่างไรก็ตาม หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปที่รายละเอียดของอาชีพ “สาวบาร์เบียร์” ตามแนวทางหลังโครงสร้างนิยมจะพบว่า ความน่าสนใจของอาชีพนี้อยู่ที่อิสระของการเลือกที่แยกระหว่างจิตใจและร่างกาย นั่นคือความเป็นอิสระของอาชีพที่อยู่เหนือกรอบเรื่อง “พรหมจรรย์” ที่บรรทัดฐานสังคมชายเป็นใหญ่เป็นผู้กำหนด แต่กลับเป็นการนำร่างกายมาเป็นปัจจัยในการการควบคุม กำหนดสร้าง และนำเสนอตัวตัวตน และอัตลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่

2.2 อัตลักษณ์กับการต่อรองของสาวบาร์เบียร์

2.2.1 สาวบาร์เบียร์ : คำจำกัดความและนิยามในอาชีพ

ในการทำงานบริการในสถานบริการยามค่ำคืนประเภทบาร์เบียร์นั้น อาชีพ “สาวบาร์เบียร์” หรือ “ผู้หญิงบาร์เบียร์”²⁰ คือ อาชีพที่เป็นที่รู้จักในฐานะของผู้หญิงที่ให้บริการเพื่อเป็นเพื่อนนั่งดื่ม เป็นเพื่อนพูดคุย และให้บริการลูกค้า ซึ่งสถานบริการ (บาร์เบียร์) จะเน้นเฉพาะการขายเครื่องดื่ม ซึ่งกลุ่มของนักสตรีนิยมที่ต่อต้านการขายบริการได้ให้คำจำกัดความเป็นบาร์เบียร์ไว้ว่า “สถานที่จ้างผู้หญิงมาขายเหล้าให้กับลูกค้า หากลูกค้าพอใจก็สามารถจะออฟผู้หญิงออกไปให้บริการได้”²¹ ซึ่งในอีกนัยยะหนึ่งที่แอบแฝงอยู่ภายใต้บริบทของอาชีพสาวบาร์เบียร์นี้ คือ การค้าประเวณีหรือการขายบริการทางเพศ ซึ่งประเด็นตรงนี้สะท้อนให้เห็นถึงการถูกตีตราจากคนส่วนใหญ่ถึงคุณค่าในอาชีพที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเท่าที่ควร กล่าวคือ ผู้หญิงที่อยู่ในวงจรของการทำงานในลักษณะนี้จะถูกแรงกดดันจากวาทกรรมที่เป็นกระแสหลักทางความเชื่อในเชิงลบซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการทำให้พวกเขากลายเป็นบุคคลชายขอบของความเป็นหญิง²² ทำให้พวกเขาส่งผลกระทบต่อ

¹⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, สถานภาพผู้หญิง : อดีต ปัจจุบัน อนาคต, หน้า 85

²⁰ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 26

²¹ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 21

²² โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

บุคคลที่มีสิทธิ์ในการเลือกภายใต้บรรทัดฐานของการประกอบอาชีพสวามิภักดิ์เลือกที่จะใช้เรื่องเพศมาเป็นเครื่องมือของการต่อรองกับแรงกดดันและแรงกระทำต่างๆ จากแนวคิดและความเชื่อที่มาจากโครงสร้างสังคมและความเชื่อที่เป็นกระแสหลักภายใต้กรอบคิดแบบชายเป็นใหญ่

2.2.2 ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชีพสวามิภักดิ์

สำหรับในประเทศไทย การค้าประเวณีหรือการขายบริการทางเพศเกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2100 - 2200 หรือในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ที่ธุรกิจการค้าและการให้บริการทางเพศเป็นธุรกิจที่ถูกกฎหมายและจะต้องมีการจ่ายภาษีให้รัฐ โดยต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411 - 2453) การประกาศเลิกทาสในปี พ.ศ. 2417 ก่อให้เกิดการว่างงานของทาสเพศหญิง ซึ่งนำไปสู่การหาเงินจากขายบริการทางเพศภาครัฐจึงเริ่มมีนโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณีขึ้น โดยมีพระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค รัตนโกสินทร์ศก 127 ที่มีสาระสำคัญเพื่อป้องกันโรคติดต่อ และเกี่ยวกับความสมัครใจของหญิงบริการ โดยห้ามไม่ให้มีการบังคับหรือล่อลวง จนกระทั่งเมื่อมีการออกพระราชบัญญัติปราบปรามการค้าประเวณีในปี พ.ศ. 2503 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการที่การค้าประเวณีหรือการขายบริการทางเพศกลายเป็นการกระทำที่เป็นเรื่องผิดกฎหมายโดยตรง²³ แต่ขณะเดียวกันนั้นกลับมีรูปแบบธุรกิจสถานบริการแบบใหม่เกิดขึ้นเพื่อการรองรับการเจริญเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยว เช่น สถานอาบอบนวด ในศักราช เป็นต้น และเมื่อมีการตราพระราชบัญญัติสถานบริการบันเทิง พ.ศ. 2509 ก็เป็นการออกกฎหมายเพื่อรองรับการขายตัวของผู้ประกอบการบันเทิงที่เกิดขึ้นมารองรับการพักผ่อนของทหารสหรัฐในสงครามเวียดนาม สถานบริการที่เป็นบริการแอบแฝงมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกับกิจการบาร์เบียร์ ที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวตามลำน้ำที่สำคัญๆ ของประเทศไทย เช่น พัทยา บริเวณย่านพัฒนาพงศ์ในกรุงเทพมหานคร และขายตัวตามหัวเมืองสำคัญๆ ในแต่ละภูมิภาค เช่น บริเวณหาดป่าตอง จังหวัดภูเก็ต หรือในบริเวณย่านถนนลอยเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่ ในเวลาต่อมา²⁴

ในปัจจุบันนี้ การประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณีในปี พ.ศ. 2539 ได้ครอบคลุมรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการซื้อขายบริการทางเพศ ส่งผลให้รูปแบบธุรกิจการค้าประเวณีในประเทศไทยกลายเป็นธุรกิจแอบแฝง ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นการแฝงตัวอยู่กับกิจกรรมหรือธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับความบันเทิงหรือกิจกรรมสันทนาการเป็นหลัก

การเกิดขึ้นของสถานบริการทางเพศที่เป็นลักษณะแอบแฝงเช่นนี้ เป็นการที่ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยและอำนาจที่เพศชายมีอิทธิพลครอบงำเพศหญิง ด้วยวัตถุประสงค์ของสถานบริการนั้นทำ

²³ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงลีขยาด : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, หน้า 95

²⁴ ยศ สันตสมบัติ, แม่หญิงลีขยาด : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย, หน้า 90

หน้าที่เพื่อรองรับการต้องการหาความสุขของเพศชาย การกดทับของโครงสร้างสังคมแบบชายเป็นใหญ่และประกอบกับรูปแบบสังคมที่อ้างอิงระบบทุนนิยมเป็นหลัก จึงทำให้เกิดการสร้างวาทกรรมเพื่อเป็นการผลิตซ้ำและการควบคุมเพศหญิง และทำให้คุณค่าของเพศหญิงยังคงอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าเพศชายเสมอ อานันท์ กาญจนพันธุ์ กล่าวว่า “ด้วยรูปแบบของระบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนการสำคัญของการสร้างวาทกรรม ด้วยสภาวะดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการลดทอนคุณค่าของความเป็นคน”²⁵ ด้วยรูปแบบดังกล่าว การที่เพศหญิงถูกตีค่าให้ร่างกายเป็นสินค้าและเป็นวัตถุนั้น จึงเท่ากับว่ากลุ่มผู้หญิงที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการให้บริการทางเพศจึงถูกให้คำจำกัดความว่าเป็น “คนชายขอบ” ซึ่งกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เป็นลักษณะของการกีดกันและลดทอนอำนาจของความเป็นคน จึงทำให้เกิดการต่อต้านหรือต่อรองกับแรงและอำนาจที่เกิดจากวาทกรรมหลัก และเมื่อสภาวะของการเป็นคนชายขอบทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อหลบหลีกการตรวจตราที่เกิดขึ้น จึงทำให้เกิดการต่อต้านและต่อรองกับโครงสร้างของสังคมด้วยวิธีการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ผ่านการใช้ร่างกายในการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแสดงออกหรือเป็นภาพตัวแทน (Representation) โดยอาศัยการรื้อสร้างวาทกรรมและท้าทายอำนาจจากโครงสร้างทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดและตีตราพวกเธอ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมในบริบทที่ตอบสนองความต้องการและยังเป็นการแสดงตัวตนที่สลัดความครอบงำของแนวคิดและมุมมองที่เกิดจากคนภายนอกให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2.2.3 ตัวตนและอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์ ถนนลอยเคราะห์

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การนำเสนอตัวตนของผู้หญิงบริการในสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่” ของ โสภิดา วิจารณ์เทวัญ พบว่ารายละเอียดที่สำคัญของการทำงานของสาวบาร์เบียร์อยู่ 2 สิ่ง คือ เรื่องของตัวตน (ในด้านการนำเสนอในพื้นที่ของการแสดงออก) และเรื่องภาพลักษณ์ (ในด้านการสร้างภาพลักษณ์ของผู้หญิงในอาชีพ) ซึ่งมีสาเหตุมาจากคนในสังคมโดยส่วนใหญ่ได้ตัดสินใจว่า อาชีพการค้าประเวณีคืออาชีพที่ถูกมองว่าผิด แต่ในการศึกษาเรื่องการค้าประเวณีของผู้หญิงโดยลงรายละเอียดนั้น กลับมีแนวความคิดที่มีความแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มต่อต้าน ที่มองว่าการค้าประเวณีเป็นอาชีพที่เพศหญิงถูกกดขี่ข่มเหงจากเพศชาย และมองว่าเพศหญิงถูกทำให้เป็นโสเภณี²⁶ และกลุ่มสนับสนุนสิทธิโสเภณี ที่เข้าไปศึกษาในระดับตัวตนของผู้หญิง โดยมองว่า การค้าประเวณีเป็นอาชีพที่ผู้หญิงเลือกที่จะเป็นด้วยตัวเอง ซึ่งการค้า

²⁵ อานันท์ กาญจนพันธุ์, อยู่ชายขอบมองลวดความรู้ รวมบทความเนื่องในวาระครบรอบ 60 ปี ฉลาดชาย รมิตานนท์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), 2549, หน้า 27

²⁶ โสภิดา วิจารณ์เทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของผู้หญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

ประเวณีได้ถูกให้คำจำกัดความว่า “เป็นแรงงานด้านอารมณ์” (Emotional Labor)²⁷ ซึ่งอารมณ์และความรู้สึกของผู้หญิงเปรียบเสมือนวัตถุที่สามารถควบคุมได้และต้องอาศัยประสบการณ์ โดยแนวคิดของทั้ง 2 กลุ่มทั้งที่ต่อต้านและสนับสนุนนั้นต่างมีลักษณะร่วมกัน คือ

1. เพศหญิงเป็นผู้ถูกระทำในเชิงลบ คือ ในการประกอบอาชีพสาวบาร์เบียร์ ผู้หญิงจะอยู่ในสถานะของการเป็นผู้ถูกระทำ และถูกให้คำจำกัดความและตีตราอาชีพในแง่ไม่ดี
2. ผู้หญิงมีสิทธินิยามความหมายของอาชีพว่า ถูกหรือผิด และความเหมาะสม คือ อาชีพสาวบาร์เบียร์เป็นผู้มีโอกาเลือกและตัดสินใจทุกอย่างได้ด้วยตัวเอง
3. ผู้ชายจะนิยามผู้หญิงว่าเป็นผู้หญิงดี ก็ต่อเมื่อผู้หญิงสามารถตอบสนองความคาดหวัง ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่เกิดขึ้นมาจากแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่
4. ความต้องการในการเปลี่ยนแปลงสังคมในเรื่องของความอยู่ดีศรีธรรมที่เกิดขึ้นระหว่างเพศในการประกอบอาชีพสาวบาร์เบียร์

โดยลักษณะร่วมจรรวมของทั้งสองแนวความคิดสะท้อนให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นในฝ่ายที่คัดค้านหรือฝ่ายที่สนับสนุนสิทธิโสเภณีต่างใส่ใจในสวัสดิภาพของเพศหญิงในการประกอบอาชีพโสเภณี²⁸ โดยมุมมองของ โสภิตา ที่เป็นกรอบคิดในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้เสนอให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในการเป็นฝ่ายใช้อำนาจในบริบทของการค้าประเวณี รวมทั้งการสร้างความเป็นตัวตนใหม่ของผู้หญิงซึ่งมี “นัยยะของการตอบโต้ต่อคำอธิบายแบบเบ็ดเสร็จที่ว่าสภาพผู้หญิงต้องกลายเป็นเหยื่ออย่างสงบบราบคาบต่อการใช้อำนาจของเพศชาย”²⁹

จากงานวิจัยของ โสภิตา พบว่า เมื่อผู้หญิงก้าวเข้ามาสู่การทำงานในสถานบริการบาร์เบียร์ บาร์เบียร์จึงเปรียบเสมือนบริบทใหม่ของผู้หญิงที่จะสามารถแสดงออกถึงตัวตนโดยไม่ต้องใส่ใจกับอดีตที่ผ่านมา พื้นที่แห่งนี้จึงเป็นบริบทใหม่สำหรับผู้หญิงที่จะสามารถสร้างให้เกิดกิจกรรมต่างๆ และเป็นพื้นที่แรกของการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์ในอาชีพ โดยมีลำดับขั้นตอนของการทำงานคือ การเชิญชวน การเลือกลูกค้า การนั่งดื่ม (ปฏิสัมพันธ์เพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจ) และการต่อรองค่าตอบแทน (มีนัยยะของความพึงพอใจที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางเพศ) ในการแสดงออกถึงตัวตนของสาวบริการจึงมีสถานะในหลายๆ รูปแบบ ทั้งด้านการเป็นผู้รองรับอารมณ์และผู้

²⁷ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 14

²⁸ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 9

²⁹ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 17

ควบคุมอารมณ์ โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงในกรณีศึกษาได้นำพหุมาเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ ในฐานะผู้เลือก นิยามของอาชีพในมุมมองของสาวบริการถือว่าการขายบริการเป็นการสร้างคุณค่า โดยไม่มีความเกี่ยวข้องกับอารมณ์แต่อย่างใด ซึ่งในขณะเดียวกัน ความต้องการการอยู่รอดทางเศรษฐกิจจึงทำให้เกิดความคาดหวังในรูปแบบของความสัมพันธ์กับลูกค้าในแบบต่างๆ เช่น การเป็นแฟน การเป็นสปอนเซอร์³⁰ หรือการแต่งงานเป็นสามีภรรยา ซึ่งแต่ละขั้นตอนนี้เกิดจากประสบการณ์ของผู้หญิงที่จะสามารถแสดงออกถึงตัวตนและความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความหมายใหม่และตัวตนใหม่ในการทำงาน โดยยังคงสามารถเก็บรักษาตัวตนด้านอื่นๆ ที่เป็นบริบทดั้งเดิม เช่น ภาระหน้าที่ในการรับผิดชอบเลี้ยงดูครอบครัว ซึ่งเป็นการให้คุณค่าของการตีความคุณค่าของความเป็นผู้หญิงในบทบาทอื่นๆ ในการดำรงชีวิตตามสภาพปกติ

ภายใต้บริบทของการทำงานบริการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการซื้อขายบริการทางเพศ โสภิตา ได้กล่าวถึงความสำคัญของตัวตนและการใช้พื้นที่ ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์ โดยมีลักษณะที่แบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ³¹ ซึ่งส่วนใหญ่มักขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการมีปฏิสัมพันธ์กับลูกค้า คือ

ระดับแรก เป็นระดับของผู้ที่เริ่มเข้ามาทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการการปรับตัวกับพื้นที่และสังคม โดยมีความต้องการพื้นที่ในการแสดงออกถึงตัวตนใหม่สำหรับอาชีพ เพื่อให้เป็นที่รู้จักและเพื่อสร้างความสำคัญของตัวตนในการบริการ อันประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพของพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งในแง่ความสัมพันธ์แล้วเปรียบได้กับระดับของการสร้างปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมต่างๆ ของสถานบันเทิง ซึ่งอาจหมายถึงการสร้างควมคุ้นเคยกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่บาร์เบียร์ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ในการทำงาน

ระดับที่สอง เป็นระดับของการใช้ประสบการณ์จากการเรียนรู้ ซึ่งจะต้องมีความพยายามที่จะฝึกฝนทักษะในการให้บริการให้มากยิ่งขึ้น โดยมีความซับซ้อนมากขึ้นในการต่อสู้กับความผูกพันทางอารมณ์และความรู้สึกเป็นสำคัญ ซึ่งอาจหมายถึงการเลือกระดับและรูปแบบของความสัมพันธ์กับลูกค้าที่มาใช้บริการ อันเชื่อมโยงกับการใช้พื้นที่และกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่บาร์เบียร์

ระดับที่สาม เป็นระดับของผู้หญิงที่ผ่านประสบการณ์มาอย่างโชกโชน โดยแบ่งตามลักษณะเงื่อนไขของระดับความสัมพันธ์ที่มีต่อลูกค้า โดยยึดถือปัจจัยของการดำรงอยู่และการมี

³⁰ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 211

³¹ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

ตัวตนในพื้นที่ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นผ่านการแสดงออกของประสบการณ์ในการเลือกใช้พื้นที่ต่างๆ ในบาร์เบียร์ เพื่อการนำเสนอตัวตนและแสดงออกที่ตอบสนองความต้องการ ในการใช้พื้นที่ที่ให้ความหมายแตกต่างกันไป

จากกรอบแนวคิดในงานวิจัยของ โสภิตา ผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่า ในการประกอบอาชีพสาวบาร์เบียร์ ผู้หญิงต่างหากที่เป็นผู้กระทำ โดยการสร้างทางเลือกและการตัดสินใจด้วยตัวเอง ดังเช่นภาพสะท้อนจากงานของ โสภิตา ที่อธิบายถึงตัวสาวบาร์เบียร์ในการคิดและตัดสินใจที่ว่า “การเลือกใช้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับเซ็กซ์ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ผู้หญิงควบคุมได้มากที่สุด มาเป็นอาวุธในการต่อรองและสร้างสถานภาพใหม่ที่เหนือกว่า”³² ซึ่งส่งผลไปถึงการใช้ร่างกายอันเป็นภาพตัวแทนของการแสดงออกของอัตลักษณ์ในการต่อรองและท้าทายความเชื่อในสังคมที่ปรากฏ โดยในทุกขั้นตอนของการให้บริการนั้น สาวบาร์เบียร์ต้องอาศัยการต่อสู้กับความคิดภายในจิตใจใน 3 ประเด็นสำคัญคือ

1. เรื่องเพศ ที่ตัวพวกเธอเองนำเรื่องเพศและร่างกายซึ่งเป็นเรื่องส่วนตัวมาใช้เป็นเครื่องมือในการทำงานและต่อรองกับความเชื่อต่างๆ
2. เรื่องของความเป็นเพศหญิง ในความเชื่อของความเป็นหญิงไทยที่ดีกับการทำอาชีพสาวบาร์เบียร์
3. มุมมองที่มีต่อเพศชาย ความเชื่อและการแสดงออกของการต่อรองภายใต้แนวความคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่กระทำซ้ำลงบนสถานะของการประกอบอาชีพสาวบาร์เบียร์

ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นขั้นตอนที่เกิดจากประสบการณ์ในการทำงานทั้งสิ้น และอัตลักษณ์ที่ปรากฏออกมาจะมีความสัมพันธ์กับรูปแบบและวิธี (ซึ่งในช่วงต่อไปจะถูกเรียกว่า “ปฏิบัติการเชิงพื้นที่” หรือ “Spatial Practices”) ของการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ผ่านการใช้ร่างกายโดยมีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องและน่าจะพิจารณา คือ การเกิดขึ้นจากเกณฑ์และกติกาของการทำงานในพื้นที่บาร์เบียร์ (การกำหนดโดยเจ้าของบาร์) การเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์กับลูกค้าชาย (การตัดสินใจและความคาดหวัง) และการตีความหมายในอาชีพ (สถานะที่เป็นอัตบุคคลของสาวบาร์เบียร์)

2.2.4 อัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์ : นิยามของอัตลักษณ์ ภาพตัวแทนอันหลากหลายและ

ความสัมพันธ์กับร่างกาย

หากจะกล่าวถึงทศนะและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับร่างกาย (Body) อาจแบ่งร่างกายออกเป็นลักษณะที่มีระบบของคู่ตรงข้ามระหว่าง “ร่างธรรมชาติ” (Naturalistic Body) ซึ่งมองว่าข้อจำกัดของร่างกายคือสิ่งที่นิยามปัจเจกชน และเป็นที่มาของความสัมพันธ์ในสังคม อันมีผลต่อ

³² โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และสังคม ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศชายและเพศหญิง³³ กับร่างกายที่ถูกกำหนดสร้างโดยสังคม หรือ “ร่างทางสังคม” (Socially Constructed Body) ซึ่งร่างทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดการรับรู้เกี่ยวกับร่างกายในทางกายภาพ³⁴ ร่างกายจึงเป็นภาพสะท้อนการควบคุมทางสังคม โดยตามแนวคิดของ มิเชล ฟูโก (Michel Foucault) อ้างโดยปริตดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล ได้ให้สมมุติฐานที่เกี่ยวกับร่างกายไว้ว่า “ร่างกายถูกสร้างและมีอยู่ในวาทกรรม”³⁵ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ร่างกายยังเป็นจุดเชื่อมโยงของกิจกรรมและอำนาจของสถาบันทางสังคม ร่างกายจึงเป็นเครื่องมือในการแสดงออกของตัวตนและอัตลักษณ์เพื่อการต่อรองอย่างชัดเจน

ในกรณีของสาวบาร์เบียร์นั้น จากการทบทวนวรรณกรรมของ โสภิดา สะท้อนให้เห็นว่า “ผู้หญิงไม่ได้ขายตัวตนทั้งหมดของพวกเธอ แต่ผู้หญิงได้สร้างตัวตนใหม่ในการทำงาน” โดยการรื้อสร้างตัวตนใหม่นี้ดังกล่าว การที่สาวบาร์เบียร์ได้มีสิทธิ์เลือกและมีสิทธิในการตัดสินใจด้วยตัวเอง ได้สร้างให้เกิดคุณค่าของความเป็นหญิงและความชอบธรรมในการประกอบอาชีพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในบริบทของบาร์เบียร์ด้วยแล้วนั้น พื้นที่บาร์เบียร์จึงเป็นพื้นที่เฉพาะที่สาวบาร์เบียร์ได้สร้างรูปแบบการปฏิสัมพันธ์ในลักษณะเฉพาะขึ้นตามมาด้วย “วัตถุประสงค์หลักของการมาพบปะร่วมกันโดยไม่จำเป็นต้องมีการสื่อสารกันเฉพาะภาษาพูดเท่านั้น หากแต่การใช้ภาษากายกลับกลายเป็นวิธีการสื่อสารที่สำคัญอีกรูปแบบหนึ่ง”³⁶ ซึ่งการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์นั้น ร่างกายจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงออกเพื่อให้ตอบสนองความแตกต่างของอัตลักษณ์ที่เจ้าของร่างกายนั้นต้องการให้เป็นอยู่เสมอ

2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับที่ว่าง พื้นที่ และสถาปัตยกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมในส่วนที่ 1 ในประเด็นของบทบาทและสถานภาพของเพศหญิงทั้งในสังคมไทยและสังคมตะวันตก และในส่วนที่ 2 อัตลักษณ์กับการต่อรองของสาวบาร์เบียร์ ซึ่งทั้ง 2 ส่วนได้นำเสนอส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจในเรื่องของการต่อรองกับโครงสร้างของสังคมจนมาถึงประเด็นของการต่อรองอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์ที่ถูกผลิตสร้างโดยโครงสร้างสังคม โดยในส่วนของหัวข้อการทบทวนวรรณกรรมในส่วนที่ 3 นี้ จะเป็นส่วนที่จะชี้ให้เห็นว่า

³³ ปริตดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล, *เผยร่าง พรางกาย : ทดลองมองร่างกายในศาสนา ปรัชญาการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา*, (กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ), 2541, หน้า 20

³⁴ ปริตดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล, *เผยร่าง พรางกาย*, หน้า 28

³⁵ ปริตดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล, *เผยร่าง พรางกาย*, หน้า 29

³⁶ โสภิดา วีรกุลเทวัญ, *การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่*, หน้า

“พื้นที่” เป็นปัจจัยและเงื่อนไขในการต่อรองและเกิดการช่วงชิงความหมายที่สำคัญและปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของการรื้อสร้างตัวตนและอัตลักษณ์ รวมถึงการเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พิจารณาถึงความสำคัญของร่างกายอีกด้วย

2.3.1 พื้นที่ของร่างกายและอัตลักษณ์ทางเพศกับความสัมพันธ์กับที่ว่างและพื้นที่

ในการพยายามทำความเข้าใจว่าทำไม “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” นั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์ ในจุดเริ่มต้นตรงนี้น่าจะทำความเข้าใจผ่านร่างกาย เพราะ

1.) “ร่างกาย” เป็นเครื่องมือที่จะทำให้อัตลักษณ์ปรากฏ โดยการทำหน้าที่เป็นภาพตัวแทน (Representation) ของอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ เช่น การแต่งตัว การแสดงออก หรือกิริยาท่าทางต่างๆ เป็นต้น

2.) “ร่างกาย” นั้นเสมือนจุดที่แสดงร่องรอยของการควบคุมทางอำนาจ เช่น การห้ามทำกิริยาบางอย่าง ตัวอย่างเช่น การห้ามกอดจูบกันในที่สาธารณะ หรือการต้องแต่งกายสุภาพเข้าไปในพื้นที่ราชการ เป็นต้น

3.) ตามแนวคิดของสตรีนิยมโดยเฉพาะสายหลังสมัยใหม่ (หลังโครงสร้างนิยม) นั้น ไม่ได้สนใจแต่เพียงแค่ร่างกายทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังสนใจ “พื้นที่” ที่ร่างกายนั้นยึดครองอยู่ในฐานะสัญลักษณ์ หรือที่เข้าใจว่า “ตำแหน่งแห่งที่” นั่นเอง³⁷

เมื่อต้องกล่าวถึงประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่นั้น จากบทความ “Ramblers and Cyprians : Mobility, Visuality and The Gendering of Architectural Space” โดย เจน แรนเดล (Jane Randell) ได้ยกตัวอย่างประเด็นที่เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิง ซึ่งเป็นความพยายามในการต่อรองและท้าทายความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อันเป็นเรื่องของคนกับพื้นที่ ที่ว่าง และสถาปัตยกรรม โดยในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของพยายามจะค้นหาและเรียกร้องความจริงและความเท่าเทียมกันในเรื่องของเพศสภาพผ่านร่างกายกับพื้นที่ทางสังคม ซึ่งในช่วงยุคดังกล่าวนั้น แต่ละเมืองมีการขยายตัวจึงทำให้เกิดการเติบโตของพื้นที่สาธารณะเพื่อการพักผ่อน การค้า จนกลายเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นตามมา ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นความพยายามในการสร้างรูปแบบเฉพาะของเพศชายในการที่จะสร้างพื้นที่ของตัวเอง อันเป็นการเกิดขึ้นภายใต้วิถีทางตามแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ที่พยายาม

³⁷ เชมิตา ขำวลิษฐ์, การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เพศหญิงในพื้นที่หอพักนักศึกษาหญิง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), 2552, หน้า 8

ควบคุมความเป็นเพศหญิงให้ถูกจำกัดไว้ในขอบเขตพื้นที่บ้าน ซึ่งเป็นการกีดกันและจำกัดพื้นที่ของเพศหญิงไว้ในพื้นที่ที่จำกัดเช่นเดิม³⁸

จากกรณีศึกษาของเมืองลอนดอน (London) ที่เต็มไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงที่มีความเคลื่อนไหวไปมาอย่างชัดเจนทั้งในแง่ของพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม ภายใต้มุมมองทางความคิดแบบปิตาธิปไตย (Patriarchy) หรือแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ ที่ถูกใช้เป็นแนวคิดหลักของสภาพสังคมในยุคนั้นได้แสดงให้เห็นถึงการสร้างวาทกรรมที่กล่าวถึงการข้ามพื้นที่ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงขึ้น เมื่อเพศชายเป็นผู้กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางสังคม เพศหญิงซึ่งมีความสัมพันธ์เป็นแบบคู่ตรงข้ามโดยตรงของเพศชาย นั่นคือ เพศหญิงคือสัญลักษณ์ของพื้นที่ภายในบ้าน และเพศชายคือสัญลักษณ์ของพื้นที่ภายนอกบ้าน การยกตัวอย่างอาชีพ “โสเภณี” ของบทความนี้ จึงเป็นภาพตัวแทนของเพศหญิงในการใช้พื้นที่สาธารณะของเพศหญิงในยุคนั้นได้อย่างชัดเจน

ภาพการแสดงออกที่เกิดขึ้นในการค้นหาความเป็นพื้นที่ของเพศหญิงในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ถูกอธิบายผ่านกลุ่มของผู้หญิงที่ประกอบอาชีพโสเภณี ซึ่งการมีอยู่ของพื้นที่ของเพศหญิงทำให้ผู้หญิงกลายเป็นผู้ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ที่ผู้ชายกำหนดครอบไว้กับพื้นที่ของการแสดงตัวตน ซึ่งสิ่งที่กลุ่มของโสเภณีพยายามแสดงออกมาให้เห็นจึงอยู่ในรูปแบบของการใช้ร่างกายเป็นเครื่องต่อรองด้วยการใช้ร่างกายเป็นสินค้าทางเพศ โดยบทบาทที่เกิดขึ้นได้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงเริ่มต้นที่จะหาทางที่จะทำให้หลุดออกจากกรอบที่ผู้ชายกำหนดไว้ด้วยการใช้อารมณ์และค้นหาของเพศชายมาเป็นเครื่องมือในการต่อรอง³⁹ วิธีนี้ได้ทำให้เกิดการสั่นคลอนในเรื่องของความเป็นเจ้าของพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางกายภาพมากยิ่งขึ้น การที่กลุ่มโสเภณีใช้พื้นที่กายภาพต่างๆ เช่น โรงทางเดินหรือแนวระเบียง ในการขายบริการทางเพศซึ่งเป็นการแสดงออกของร่างกายได้สร้างความหมายที่มีต่อพื้นที่ดังกล่าวในเชิงการเป็นพื้นที่ของการเกิดปฏิสัมพันธ์⁴⁰ ซึ่งเท่ากับเป็นการนำร่างกายเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่ และสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่สาธารณะไปเป็นพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัว และเกิดการส่งสัญญาณให้ผู้ชายที่เป็นผู้กำหนดความหมายพื้นที่เหล่านี้หลงกลเข้าไปยกตัวอย่างเช่น ช่อง โสเภณี ซึ่งถือกำเนิดขึ้นมาจากความต้องการของเพศชาย ความหมายที่เกิดขึ้นกับสถานที่ดังกล่าวอาจไม่ได้เปลี่ยนไป แต่ความรู้สึกของเพศชายกลับมีการเปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบของการใช้พื้นที่ของเพศชายเพื่อคงความได้เปรียบ เช่น การเกิดขึ้น

³⁸ Louise Durning and Richard Wrigley, **Gender and Architecture**, (Chichester : John Wiley & Son, Ltd.), ไม้ระแนง, pp. 136.

³⁹ Louise Durning and Richard Wrigley, **Gender and Architecture**, pp. 143.

⁴⁰ Louise Durning and Richard Wrigley, **Gender and Architecture**, pp. 144.

ของรูปแบบสโมสร ที่เพศชายอยู่ในสถานะของการเป็นผู้เลือกและผู้จ้างมอง ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวสามารถอธิบายถึงประเด็นของการต่อรองระหว่างเพศชายและเพศหญิงในการที่จะทำให้ตัวเองเป็นฝ่ายได้เปรียบ อันประกอบไปด้วยประเด็นของเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับร่างกายและการมองเห็น เพื่อตอบสนองความต้องการที่จะมีบทบาทและสร้างความสำคัญให้กับตัวเองมากขึ้นในสังคม

จากบทความดังกล่าวจะพบว่า การต่อรองในพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางกายภาพนั้น ร่างกายถูกใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ ซึ่งสำหรับการยกตัวอย่างที่เป็นโสเภณีแล้วนั้น แม้ว่าร่างกายจะถูกตีค่าให้เป็นวัตถุที่ใช้แสดงออกและสร้างแรงปรารถนาให้กับเพศตรงข้ามนั้น การเสริมแต่งร่างกายที่เน้นเรือนร่างและสรีระมากขึ้นจึงเท่ากับเป็นการแสดงออกถึงอิสรภาพในการเลือกของเพศหญิงที่จะใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือในการต่อรองกับเพศชายในพื้นที่สาธารณะอย่างชัดเจน การนำเสนอตัวตนของเพศหญิงในรูปแบบนี้จึงเริ่มทำให้เกิดการสั่นคลอนและสร้างความหวาดกลัวให้กับเพศชาย เนื่องจากการเปิดเผยตัวตนของเพศหญิงที่เพิ่มมากขึ้นนั้น ถือเป็นการแสดงออกที่หวังผลมากกว่าเพื่อการขายเรือนร่างเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกของร่างกายของเพศหญิงในพื้นที่ที่นำไปสู่การสั่นคลอน เพศชายซึ่งเคยอยู่ในสถานะของการเป็นผู้เลือกเสมอ จึงต้องทำการผลิตซ้ำวาทกรรมเพื่อที่จะกำหนดกรอบของขอบเขตพื้นที่ทางสังคมระหว่างเพศขึ้นมาใหม่เพื่อรักษาอำนาจของเพศชายให้ยังคงเหนือกว่าเพศหญิง

หากย้อนกลับมามองความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่ตามแนวคิดสตรีนิยมหลังสมัยใหม่ (หลังโครงสร้างนิยม) การก่อสร้างโครงสร้างทางสังคมและการก่อสร้างวาทกรรม เป็นวิธีการในการสร้างตัวตนเพื่อการได้มาซึ่งการครอบครองพื้นที่ของเพศหญิงให้มีมากยิ่งขึ้น จากบทความเรื่อง “The Knowledge of the Body and the Presence of History-Toward a Feminist Architecture” ของ เดโบรา ฟริช (Deborah Fausch) ได้กล่าวไว้ว่า “ร่างกายเป็นเครื่องมือของการซึมซับสิ่งที่บรรจุอยู่ในประสบการณ์”⁴¹ นั้นหมายความว่า ร่างกายนั้นเปรียบเสมือนเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดพร้อมทั้งเก็บเกี่ยวสิ่งที่มีอยู่ในประสบการณ์ นั่นคือ ร่างกายจะทำหน้าที่ในการเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านความต้องการที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจ เช่น ในความสัมพันธ์ของความเป็นเพศหญิงกับพื้นที่ภายในบ้านหรือพื้นที่ครัว การก่อสร้างวาทกรรมต่างๆ ได้ก่อให้เกิดความหมายใหม่ในการใช้พื้นที่ เช่น ความหมายของพื้นที่ภายในบ้านและพื้นที่ครัวในปัจจุบันนี้จึงไม่ได้อยู่ภายใต้รูปแบบของการผลิตที่ไร้มูลค่าเหมือนเช่นในอดีต หากแต่ว่าภาพลักษณ์ของความเป็นพื้นที่ของเพศหญิงอาจจะยังคงเหลืออยู่ในแง่สัญลักษณ์ นอกจากนี้แล้ว ฟริช ยังกล่าว

⁴¹ Debra Coleman, Elizabeth Danze and Carol Henderson, **Architecture and Feminism**, (New York : Princeton Architectural Press), 1996, pp. 41.

เพิ่มเติมถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่และสถาปัตยกรรมว่า แนวคิดสตรีนิยมเป็นแนวคิดของความพยายามในการสร้างพื้นที่ ซึ่งรูปแบบที่ได้เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวของประสบการณ์ตรงของร่างกาย

แต่ในทางกลับกัน เมื่อกล่าวถึงประเด็นของเพศหญิงที่อยู่ในสถานะของการประกอบอาชีพสาวบาร์เบียร์ที่พวกเขาได้ใช้ร่างกายเป็นเครื่องมือในการต่อรองพื้นที่อย่างตรงไปตรงมาภายใต้รูปแบบของการใช้ร่างกายเป็นสินค้าและเป็นวัตถุที่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศที่จับต้องและซื้อหาได้โดยที่พวกเขามีโอกาสตัดสินใจเลือกได้ด้วยตัวของตัวเองนั้น การทำทนายอำนาจและควบคุมจากเพศชายจึงนำไปสู่การครอบครองที่ว่างใหม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งเมื่อนำเอาความรู้จากวิทยานิพนธ์เรื่อง *Spaces of Male Prostitution: Identity Politics, Objectification and the Constitution of Subjectivity* ของ สันต์ สุวัชรานันท์ ที่ได้กล่าวไว้ถึง ความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและการใช้พื้นที่ของ “ชายขายตัว” ซึ่งเป็นคนชายขอบเช่นเดียวกับตัวสาวบาร์เบียร์ไว้ว่า พื้นที่ของคนชายขอบกลุ่มนี้สามารถเป็นได้ทั้งพื้นที่ของการกระทำและถูกระทำ ซึ่งเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับพื้นที่แล้วนั้น การดึงเอาความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์จึงถูกนำออกมาใช้เพื่อนำไปสู่การสร้างพื้นที่ใหม่หรือเกิดการช่วงชิงความหมายทางพื้นที่เพื่อให้เกิดการปลดปล่อยจากบรรทัดฐานหลักทางความเชื่อของสังคม และทำให้ผลผลิตของพื้นที่ที่ได้นั้นเป็นพื้นที่ที่สามารถตอบสนองความเป็นตัวตนและอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นโดยสามารถต่อการกับการกดทับต่างๆ ในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งสามารถจะนำมาอุปมาอุปไมยกับวิธีการที่สาวบาร์เบียร์ใช้ร่างกายในการต่อรองในพื้นที่สาธารณะได้เช่นกัน

2.3.2 ความหมายและคำจำกัดความของ “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ที่เชื่อมโยงเข้าสู่ประเด็นของสาวบาร์เบียร์

ด้วยความหลากหลายของความหมายและคำจำกัดความของคำว่า “พื้นที่” (Place) และ “ที่ว่าง” (Space) ผู้วิจัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องอธิบายความหมายของคำทั้งสองนี้ที่จะนำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ โดยใช้ความหมายของคำว่า “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ตามแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยผลผลิตของที่ว่าง (The Production of Space) ของ ฮองรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre) เนื่องจากว่า ในกระบวนการของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนกับพื้นที่ทางสังคม ร่างกายจะถูกใช้เป็นภาพตัวแทน (Representation) ของการนำเสนออัตลักษณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งทฤษฎีดังกล่าวจะช่วยในการอธิบายถึงสถานะของ “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคมและเกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงของสถานะระหว่าง “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” จะถูกอธิบายอีกครั้งตามแนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยปฏิบัติการเชิงที่ว่าง (Spatial Practice) ของ มิเชล เดอ เซอร์โต

(Michel de Certeau) ซึ่งจะช่วยในการอธิบายในประเด็นของความสัมพันธ์ที่สามารถปรับเปลี่ยนระหว่างพื้นที่และที่ว่างอันเป็นผลมาจากการใช้ร่างกายและการปฏิบัติการ

หากจะเชื่อมโยงเรื่องของอัตลักษณ์กับ “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” นี่ก็คือ กระบวนการของปฏิสัมพันธ์ที่สร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างร่างกายของคนกับพื้นที่ จากแนวทฤษฎีที่ว่าด้วยผลผลิตของที่ว่าง (The Production of Space) ของ ฮองรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre) ที่พยายามพิสูจน์ว่า ที่ว่างนั้นสามารถเปลี่ยนสถานะของการเป็นผู้ถูกกระทำมาสู่สถานะของการเป็นผู้กระทำได้ โดยพื้นที่นั้นมีผลต่อการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงมาจากคนและพื้นที่ของคน และด้วยการใช้กรอบแนวความคิดตามแบบมาร์กซิสต์ (Marxist) ที่ใส่ใจกระบวนการในการผลิตและผลผลิต การผลิตสร้างของพื้นที่จึงเป็นผลมาจากวิธีการในการสร้างกระบวนการของการผลิต ซึ่งเกิดขึ้นด้วยการเกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้คนและรูปแบบของสังคม จึงส่งผลในการเกิดขึ้นของพื้นที่ และพื้นที่นั่นเองที่เป็นปัจจัยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งการเกิดพื้นที่และที่ว่างนั้น เป็นผลผลิตของการกระทำที่เกิดขึ้นโดยการสร้างซ้ำซึ่งไม่จำเป็นต้องได้ผลลัพธ์คงเดิมเสมอไป โดยเลอแฟร์ ได้ชี้แจงเอาไว้และปัจจัยในการอธิบายกระบวนการที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ทางสังคม ในลักษณะที่เป็นปฏิบัติการเชิงที่ว่าง (Spatial Practice) ที่เป็นผลผลิตมาจากการปฏิบัติการในเชิงสังคม ซึ่งก่อให้เกิดผลผลิตเชิงที่ว่างออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1.) ภาพตัวแทนที่ว่าง (Representations of Space) ซึ่งเป็นกระบวนการการให้ความหมาย ในแบบที่กำหนดตายตัวและหยุดนิ่งไม่เคลื่อนไหว หรือ “พื้นที่” (Place) และ 2.) ที่ว่างเชิงภาพตัวแทน (Representational Spaces) เป็นลักษณะของพื้นที่ที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงรอบไปได้ตลอดเวลา หรือ “ที่ว่าง” (Space) นั่นเอง⁴²

ในขณะเดียวกันนั้น หากจะอธิบายความสามารถในการปรับเปลี่ยนสถานะระหว่าง “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” นั้น จำเป็นจะต้องอาศัยการคลี่คลายจากแนวทฤษฎีที่ว่าด้วยปฏิบัติการเชิงที่ว่าง (Spatial Practice) ของ มิเชล เดอ เซอร์โต (Michel de Certeau) สามารถอธิบายสมมติฐานดังกล่าวโดยใช้แรง (Operation) มาเป็นตัวแปรของคำอธิบาย ซึ่ง เดอ เซอร์โต เชื่อว่า “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมานั้นต้องอาศัยปัจจัยจากแรงกระทำที่เป็นผลมาจากเรื่องภายนอกหรือร่างกาย (Body) กับเรื่องภายในจิตใจ (Mind) อันเป็นคำอธิบายของการเปลี่ยนแปลงระหว่าง “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ด้วย “แรงกระทำ” (Operation) ซึ่งผลที่ได้สามารถแบ่งแยกชนิดของแรงและปฏิบัติการออกเป็น 2 แบบ คือ “ยุทธวิธี” (Strategies) หรือแรงในการควบคุม ซึ่งก็คือแรงของความพยายามที่จะควบคุมคนอื่นๆ และควบคุมเป้าหมายต่างๆ ภายในพื้นที่ โดยผลลัพธ์ที่ได้คือ

⁴² สันต์ สุวัชรานิกนันท์, ปัญหาของความรู้และที่ว่าง : ศึกษาจากทฤษฎีที่ว่าด้วยที่ว่างของฮองรี เลอแฟร์ และมิเชล เดอ เซอร์โต (The Problem and The Knowledge of Space: Exploring through Spatial Theories of Henri Lefebvre and Michel de Certeau), เอกสารประกอบการสอนภายในวิชา 801742, 2550

ผลลัพธ์ของการกำหนด “พื้นที่” (Place) ที่มีการให้ความหมายชัดเจน ส่วน “กลวิธี” (Tactics) คือ แรงในการปลดปล่อยโดยอาศัยกลวิธีในการปรับเปลี่ยนยุทธวิธี ซึ่งสามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ “พื้นที่” กลายเป็น “ที่ว่าง” (Space) ที่สามารถเปลี่ยนไปตามได้กาลเวลา ตามคำอธิบายของ เดอ เซอร์โต เราสามารถอาศัยแนวคิดเรื่องการกระทำผ่าน “ยุทธวิธี” และ “กลวิธี” เพื่อใช้ในการตีแผ่ร่องรอยและที่มาของการกระทำและอำนาจเพื่อหาแนวทางการต่อรองและเกิดการย้อนแย้งกับชั่วอำนาจ ซึ่งผลผลิตที่เกิดขึ้นจากแนวคิดนี้ก็คือ การเกิดการปรับเปลี่ยนพื้นที่ด้วยกลวิธีต่างๆ เพื่อให้เกิดเป็นที่ว่างใหม่⁴³

จากกรอบทฤษฎีของ ฮองรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre) และ มิเชล เดอ เซอร์โต (Michel de Certeau) หากจะนำมาใช้ในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสวบาร์เบียร์กับการสร้างพื้นที่และการครอบครองที่ว่างที่เกิดขึ้นมานั้น ทฤษฎีทั้งสองเอื้อให้ผู้วิจัย สามารถอธิบายได้ว่า ด้วยลักษณะของบาร์เบียร์ที่ถูกให้คำจำกัดความและความหมายของการเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมชัดเจน การเป็นพื้นที่บาร์เบียร์ดังกล่าวเมื่อมีการให้ความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากตัวตนและอัตลักษณ์ของสวบาร์เบียร์ที่เลื่อนไหลไปมานั้น การปรับเปลี่ยนสถานะระหว่างการเป็น “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” ได้แสดงออกให้เห็นถึงส่วนสำคัญของกระบวนการของการต่อรองในพื้นที่บาร์เบียร์ที่เกิดขึ้น และด้วยรูปแบบของการที่สวบาร์เบียร์นำร่างกายมาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์นั้น จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เลื่อนไหลระหว่างพื้นที่และที่ว่าง ที่ช่วยลดทอนแรงกระทำจากโครงสร้างของสังคมที่มีต่อตัวสวบาร์เบียร์และกับพื้นที่บาร์เบียร์อีกด้วย ซึ่งกระบวนการดังกล่าวคือการใช้ “ยุทธวิธี” และ “กลวิธี” ที่ก่อให้เกิดการก่อควาทกรรมหลัก เกิดการต่อรองกับโครงสร้างสังคม และเกิดการช่วงชิงความหมายใหม่ผ่านการใช้พื้นที่และร่างกาย

โดยสรุปจากการใช้แนวทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” มาอธิบายถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นได้สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างของกระบวนการการเกิดอัตลักษณ์ที่มีพื้นที่และที่ว่างเป็นส่วนประกอบและเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ไม่ควรจะถูกมองข้ามไป ซึ่งในฐานะที่พื้นที่และที่ว่างเป็นบริบทที่มีความสัมพันธ์กับร่างกายโดยตรง ในการใช้พื้นที่และการครอบครองที่ว่างของสวบาร์เบียร์นั้น การให้ความหมายอันเป็นจริงของอัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งเดียว การช่วงชิงความหมายใหม่จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง อัตลักษณ์ทางเพศสภาพ ร่างกาย และพื้นที่บาร์เบียร์ ซึ่งในบริบทของการทำงานของสวบาร์เบียร์นั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน ในการพิจารณา คือ 1.) เจ้าของบาร์เบียร์ 2.) ลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการ และ 3.) สวบาร์เบียร์

⁴³ สันต์ สุวัจนกรินันท์, ปัญหาของความรู้และที่ว่าง : ศึกษาจากทฤษฎีที่ว่าด้วยที่ว่างของฮองรี เลอแฟร์ และมิเชล เดอ เซอร์โต (The Problem and The Knowledge of Space: Exploring through Spatial Theories of Henri Lefebvre and Michel de Certeau), เอกสารประกอบการสอนภายในวิชา 801742, 2550

2.4 สาวบาร์เปียร์กับความสัมพันธ์ในพื้นที่ถนนลอยเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่

จากการเชื่อมโยงบทบทวนวรรณกรรมใน 3 ส่วนแรกที่เป็นกรอบอธิบายเงื่อนไขและปัจจัยทางโครงสร้างของการที่สาวบาร์เปียร์ต่อรองกับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งในหลายๆ ประเด็นเป็นการอธิบายถึงแนวคิดและทฤษฎีที่จะนำมาใช้ รวมถึงการกล่าวถึงพื้นที่และอัตลักษณ์ที่ถูกนำเสนอผ่านร่างกาย อันเป็น 2 หน่วยวิจัยที่สำคัญของการทำวิจัยครั้งนี้ ในฐานะที่ร่างกายทำหน้าที่เป็นภาพตัวแทนของการนำเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของสาวบาร์เปียร์นั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยของเรื่องพื้นที่และที่ว่างอันเป็นประเด็นที่เป็นเงื่อนไขของการศึกษา และเมื่อประกอบกับจุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้ที่จะทำการคลี่คลายและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์และพื้นที่ ผู้วิจัยมีความเชื่อว่า “อัตลักษณ์ทางเพศสภาพเป็นส่วนสำคัญในการประกอบสร้างให้เกิดรูปแบบของพื้นที่และที่ว่าง รวมถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว ที่ส่งผลและเป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงกับรูปแบบของความเป็น ถนน ย่าน และเมือง ที่ต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” เมื่อประกอบกับการทำงานวิจัยชิ้นนี้ถือได้ว่าเป็นส่วนต่อยอดของงานวิจัยเรื่อง “การนำเสนอความเป็นตัวตนของผู้หญิงบริการในสถานบันเทิงบาร์เปียร์ จังหวัดเชียงใหม่” ของ โสภิตา วิจารณ์เทวัญ ที่มีได้คลี่คลายประเด็นของความเป็น “พื้นที่” และ “ที่ว่าง” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะมุมมองในแง่เชิงสถาปัตยกรรม อันเป็นรูปแบบเฉพาะของบริบททางพื้นที่ของบริเวณย่านถนนลอยเคราะห์ จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้การทบทวนวรรณกรรมในส่วนสุดท้ายของบทที่ 2 นี้ ต้องกล่าวถึงรายละเอียดต่างๆ ของพื้นที่ที่เป็นความสัมพันธ์กับสาวบาร์เปียร์ โดยจะไล่ระดับไปตั้งแต่ระดับเมืองของเมืองเชียงใหม่ไปจนถึงระดับของพื้นที่บาร์เปียร์

2.4.1 ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่: การพัฒนาและการขยายตัวของพื้นที่เมือง

ในฐานะศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงเกิดการขยายตัวของเมืองเพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจและรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี โดยประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของตัวเมืองเชียงใหม่กับการเกิดขึ้นของย่านสถานบันเทิงมีลำดับและวิวัฒนาการ ดังนี้

สรสวดี อ่องสกุล และ สมโชติ อ่องสกุล กล่าวไว้ว่า เมืองเชียงใหม่ที่ถูกยกฐานะขึ้นมาเป็นจังหวัดเชียงใหม่ในทุกวันนี้ได้ถูกสร้างขึ้นโดยพญามังราย ในปี พ.ศ. 1839 โดยใช้หลักของแนวคิดเรื่องของทักทายเมือง ซึ่งเป็นความเชื่อของคนโบราณที่ว่า เมืองนั้นก็ควรมีชีวิตเปรียบเสมือนเช่นเดียวกันกับคน จึงผูกเอาความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ผูกเข้ากับทิศและสถานที่สำคัญต่างๆ ของเมือง ซึ่งนอกจากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดวงเมืองแล้ว ยังเป็นตัวกำหนดของเขตของกิจกรรมและ

การแบ่งเขตที่อยู่อาศัยของชนชั้นต่างๆ อีกด้วย โดยทักษาเมืองเชียงใหม่จะมีลักษณะคือ มีจุดศูนย์กลางที่เป็นสวดือเมือง 1 จุด และมีการแบ่งทิศของเมืองออกเป็น 8 ทิศ⁴⁴ ดังนี้

- มูลเมือง - ประตู่ท่าแพ เป็นทิศของการพาณิชย์กรรม
- อุดสาหะเมือง - แจ่งชะด้า เป็นด้านของการอุตสาหกรรม
- มนตรีเมือง - ประตู่เชียงใหม่ เป็นที่พักอาศัยของขุนนางเจ้าหน้าที
- กาลกนิเมือง - แจ่งกู่เชียง
- บริวารเมือง - ประตู่สวนดอก เป็นที่พักอาศัยของพลเมือง
- อายุเมือง - แจ่งหัวลิน เป็นทิศของพระเจ้าแผ่นดิน
- เดชเมือง - ประตู่ช้างเผือก เป็นทิศของการเมืองการปกครอง
- ศรีเมือง - แจ่งศรีภูมิ เป็นทิศของพระเจ้าแผ่นดิน

ภาพที่ 2.1 ภาพแสดงทักษาเมืองเชียงใหม่

ที่มาของภาพ : www.th.wikipedia.org/.../ทักษาเมือง

จากรูปแบบของการออกแบบเมืองที่มีการวางทักษาที่มีการแบ่งกิจกรรมต่างๆ ของแต่ละทิศทางที่ตั้งอยู่ จะเห็นได้ว่าพื้นที่บริเวณถนนลอยเคราะห์นั้นตั้งอยู่ระหว่างแนวเขตคูเมืองเชียงใหม่กับแนวเขตกำแพงดิน โดยบริเวณดังกล่าวนี้เป็นบริเวณที่ตั้งอยู่ระหว่างทิศมูลเมืองและทิศอุดสาหะเมือง อันเป็นทิศของการพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณฝั่งตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ไปจนถึงบริเวณริมแม่น้ำปิง น่าจะเป็นบริเวณพื้นที่ที่มีการขยายตัวของเมืองออกไปมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของการสัญจรและการทำค้าขายที่เกิดขึ้นจากการใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นหลัก ซึ่งนอกเหนือจากการค้าขายของพ่อค้าและประชาชนในพื้นที่บริเวณดังกล่าวแล้ว สมโชติ อ๋องสกุลได้เคยกล่าวไว้ว่า กษัตริย์และเจ้าแผ่นดินของเชียงใหม่ในอดีต

⁴⁴ ศรีสวัสดิ์ อ๋องสกุล, วัดเจ็ดยอดในฐานะอายุเมืองเชียงใหม่, (กรุงเทพฯ : วารสารศิลปากร), 2535, หน้า 23

ก็จะใช้ทำเรือบริเวณวัดชัยมงคลในปัจจุบัน เป็นท่าเรือหลวงสำหรับเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำอีกด้วย⁴⁵ โดยความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดของธุรกิจและการค้าขายบริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงจะอยู่ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2407-2432 ซึ่งเป็นช่วงของการที่ต่างชาติได้สัมปทานตัดไม้ที่จังหวัดเชียงใหม่ และทำให้มีการล่องซุงผ่านแม่น้ำปิงในช่วงที่ผ่านตัวเมืองเชียงใหม่อีกด้วย

จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2464 ได้มีการเปิดใช้เส้นทางรถไฟจากกรุงเทพมหานครมายังเชียงใหม่ การขนส่งและการค้าขายทางน้ำจึงเริ่มซบเซาลง และในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ได้มีการปรับปรุงสะพานนวรัฐจากเดิมที่เป็น โครงสร้างเหล็กให้ขยายใหญ่ขึ้นและเปลี่ยนเป็น โครงสร้างคอนกรีต ซึ่งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงขยายตัวของเมืองที่เจริญเติบโตขึ้นจากการเข้ามาของรถไฟ และนำไปสู่การเจริญเติบโตของธุรกิจ ห้างร้าน และสำนักงานต่างๆ ตลอดแนวนอนเจริญเมืองบริเวณด้านหน้าสถานีรถไฟ และตลอดแนวนอนท่าแพจนถึงบริเวณช่วงประตูท่าแพในปัจจุบัน

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2503 ประเทศไทยมีนโยบายในการที่จะสนับสนุนการท่องเที่ยวในประเทศให้มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งช่วงของสงครามเวียดนาม ในปี พ.ศ. 2498-2518 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เลือกให้ประเทศไทยเป็นฐานทัพชั่วคราว และเป็นที่สำหรับการพักผ่อนและฟื้นฟู (R&R - Real and Recreation Stopover) ของทหารที่เข้ามาประจำการในการทำสงครามเวียดนาม ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นช่วงเฟื่องฟูของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดสำคัญต่างๆ รวมถึงเชียงใหม่อีกด้วย

สำหรับจังหวัดเชียงใหม่นั้น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ปี พ.ศ. 2530-2534⁴⁶ ได้มีนโยบายในการส่งเสริมและพัฒนาเมืองศูนย์กลางความเจริญในแต่ละภูมิภาค โดยจังหวัดเชียงใหม่ถูกเลือกให้เป็นศูนย์กลางการลงทุนรวมถึงการท่องเที่ยวของภาคเหนือ ทำให้ภาคการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงใหม่ได้รับการสนับสนุนเพิ่มยิ่งขึ้น จึงเกิดการลงทุนต่างๆ เพื่อรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติต่างๆ การเพิ่มปริมาณของที่พักริมทางตั้งแต่โรงแรมขนาดใหญ่ไปจนถึงเกสต์เฮาส์ราคาถูก อีกทั้งยังมีการเกิดขึ้นของสถานบริการยามค่ำคืนประเภทต่างๆ เช่น ไนท์คลับ ดิสโก้เทค และบาร์เบียร์ เป็นต้น

2.4.2 ประวัติศาสตร์บาร์เบียร์ในประเทศไทยกับการเกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่

1. ประวัติศาสตร์ของบาร์เบียร์ในประเทศไทย

การเกิดขึ้นของรูปแบบของสถานบริการประเภทบาร์เบียร์ในประเทศไทยมีลักษณะของการเกิดขึ้นที่สำคัญอยู่ 2 แห่ง ดังนี้

⁴⁵ สมโชติ อ๋องสกุล, วัดในทักขิเมือง, (เชียงใหม่ : พงษ์สวัสดิ์การพิมพ์), 2548, หน้า 44

⁴⁶ โสภิตา วีรกุลทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

1.) บาร์เบียร์เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี

พัทยาเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติ มาเป็นเวลานาน โดยการค้นพบหาดพัทยารั้งแรกของชาวต่างชาตินั้น เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2502 เมื่อมีรถบรรทุกทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย ได้เดินทางเข้ามาพักผ่อนที่เมืองพัทยา จึงเป็นจุดสำคัญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของหมู่บ้านชายทะเลที่เงียบสงบ ให้กลับกลายมาเป็นเมืองท่องเที่ยวทางอากาศที่เต็มไปด้วยสถานบริการและสถานบันเทิงในยามค่ำคืน จนกลายเป็นเมืองที่ไม่เคยหลับใหล และยังมีชื่อเสียงในแง่ลบว่า พัทยาเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมของการท่องเที่ยวทางเพศของประเทศไทยเรื่อยมา⁴⁷ สำหรับบาร์เบียร์ในเมืองพัทยานั้น มีการคาดการณ์ว่าในปัจจุบันนี้ มีบาร์เบียร์อยู่ทั้งสิ้นประมาณระหว่าง 1000-2000 แห่ง ตลอดแนวชายฝั่งตั้งแต่บริเวณหาดนาเกลือไปจนถึงหาดจอมเทียน โดยพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของบาร์เบียร์จะอยู่ที่บริเวณหาดพัทยากลางและพัทยาใต้ โดยเฉพาะที่บริเวณพัทยาชอย 6-8 และในบริเวณย่านวอล์กิ้งสตรีท (Walking Street)

รูปแบบของบาร์เบียร์ในพัทยานั้นจะมีรูปแบบเป็นลักษณะของบาร์เบียร์ที่มีการตั้งอยู่รวมกันหลายๆ ร้าน โดยแต่ละร้านจะเป็นการแยกออกไปเป็นลักษณะที่เป็นส่วนเฉพาะของแต่ละร้าน ในรูปแบบคล้ายกับกระท่อมเป็นหลังๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่มีลักษณะที่เปิดโล่ง และจะมีเคาน์เตอร์บาร์ที่เป็นสี่เหลี่ยมตั้งอยู่ตรงกลาง โดยผู้มาใช้บริการจะนั่งอยู่โดยรอบ และจะมีสาวบาร์เบียร์ให้บริการนั่งดื่มและพูดคุยอยู่ด้านในเคาน์เตอร์บาร์ ทั้งนี้ในบางแห่งยังอาจมีโต๊ะพูลไว้คอยให้บริการลูกค้าอีกด้วย

สำหรับบาร์เบียร์อีกรูปแบบที่อาจพบเห็นได้มตรอกซอยต่างๆ ในเมืองพัทยา คือ บาร์เบียร์ที่ตั้งอยู่ในอาคารพาณิชย์ โดยชั้นบนอาจมีการแบ่งซอยห้องไว้สำหรับขายบริการทางเพศอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันนี้ตามพื้นที่สำคัญๆ เช่น ย่านวอล์กิ้งสตรีท (Walking Street) ของเมืองพัทยานั้น ลักษณะบาร์เบียร์โดยส่วนใหญ่จะรวมตัวกันอยู่บริเวณชั้น 1 ของอาคารที่มีขนาดความกว้างหลายคูหา พร้อมทั้งมีกิจกรรมและความบันเทิงต่างๆ เช่น มีการชกมวยโชว์บนเวที หรือมีการบาร์เร่โชว์ ส่วนบาร์เบียร์ตามอาคารพาณิชย์ต่างๆ มักจะเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นบาร์โชว์ หรืออะโกโก้บาร์ (A-go-go Bar) เสียเป็นส่วนใหญ่

ซึ่งโดยสรุปแล้ว รูปแบบของบาร์เบียร์ในพัทยานี้ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบของบาร์เบียร์ที่สามารถพบเห็นได้เมืองท่องเที่ยวตามจังหวัดชายทะเลต่างๆ เช่น ในภูเก็ต หรือในเกาะสมุย เป็นต้น และยังรวมถึงรูปแบบของบาร์เบียร์เซนต์เตอร์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2530 อีกด้วย

⁴⁷ Pattaya Bar Girl , [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.pattaya-funtown.com/nightlife_pattaya.html#Pattaya-beer-bars.

2.) บาร์เบียร์ในย่านพัฒน์พงศ์ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

ย่านพัฒน์พงศ์ตั้งอยู่ระหว่างถนนสีลมและถนนสุรวงศ์ เดิมทีนั้นพื้นที่บริเวณนี้ในปัจจุบันนี้เคยเป็นสวนกล้วยกร้างในเขตชานเมืองของจังหวัดกรุงเทพมหานครในอดีต จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2489 ได้มีคนไทยเชื้อสายจีน ตระกูล พัฒน์พงศ์พาณิชย์ ได้ซื้อที่ดินในบริเวณนี้ในราคา 60,000 บาท เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของญาติพี่น้องและวงศ์ตระกูล แต่ต่อมาได้มีการเปลี่ยนความคิด และตัดสินใจที่จะนำที่ดินในบริเวณนี้มาใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ และเริ่มด้วยการตัดถนนเพื่อเชื่อมต่อระหว่างถนนสุรวงศ์และถนนสีลม จึงกลายมาเป็นพัฒน์พงศ์ ซอย 1 และ 2 และได้ทำการสร้างอาคารพาณิชย์ในพื้นที่บริเวณดังกล่าว เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของธุรกิจที่ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น เริ่มมีนักธุรกิจชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาประเทศไทยเพื่อลงทุนทำธุรกิจและเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งในช่วงเริ่มต้นนั้น พื้นที่บริเวณพัฒน์พงศ์นี้จะเป็นศูนย์รวมของห้างร้าน และสำนักงานขายของบริษัทต่างชาติเสียเป็นส่วนใหญ่⁴⁸

จนในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการเกิดสงครามเวียดนาม จึงเริ่มมีการเปิดบาร์แห่งแรกในพัฒน์พงศ์ที่มีชื่อว่า “Roma” และแห่งที่ 2 มีตามมามีชื่อว่า “Amor”⁴⁹ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพัฒน์พงศ์ จากที่เคยเป็นที่ตั้งสำนักงานและห้างร้านต่างๆ ให้กลายเป็นย่านสถานบริการยามค่ำคินของกรุงเทพมหานครที่มีชื่อเสียงในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และในปัจจุบันยังได้มีการพัฒนาจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและตลาดกลางคืนที่นักท่องเที่ยวชาตินิยมเดินทางไป ดังสภาพที่เห็นได้ในทุกวันนี้

สำหรับด้านกายภาพของย่านพัฒน์พงศ์นั้น ด้วยลักษณะของถนนที่เป็นซอยและมีความกว้างไม่มากนัก ในช่วงเวลากลางคืนที่บาร์ต่างๆ และแสงลอยของพ้อค้ำและแม่ค้ำจะถูกนำมาตั้งนั้น ทำให้ถนนที่มีความแคบอยู่แล้ว ยิ่งแคบเข้าไป บรรดาร้านและบาร์ต่างๆ จึงต้องมีการประดับประดาและตกแต่งหน้าร้านด้วยไฟนีออนและป้ายต่างๆ ที่บ่งบอกเป็นเชิงสัญลักษณ์ถึงกิจกรรมภายใน เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาใช้บริการ

ในด้านรูปแบบของบาร์เบียร์ในย่านพัฒน์พงศ์นั้น ผู้วิจัยได้พยายามถอดรูปแบบดั้งเดิมของบาร์เบียร์ในย่านพัฒน์พงศ์จากภาพยนตร์เรื่อง “The American Gangster” ที่เนื้อความในภาพยนตร์ได้กล่าวถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2511 โดยภาพของบาร์ที่ปรากฏในภาพยนตร์นั้น จะเป็นภาพของบาร์ที่มีทหารชาวอเมริกันกำลังพักผ่อนและดื่มกินอย่าง

⁴⁸ Pattaya Bar Girl , [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา http://www.pattaya-funtown.com/nightlife_pattaya.html#Pattaya-beer-bars.

⁴⁹ Patpong - The Story of Bangkok's Most Famous Street , [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www.patpongbangkokhotels.com/patpong-the-story-of-bangkok.html>.

สนุกสนาน โดยมีประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ พื้นที่นั่งด้านหน้าร้าน พื้นที่นั่งบริเวณโถงภายในร้านและตามห้องต่างๆ รวมถึงบริเวณชั้น 2 ด้วย นอกจากนั้นยังมีเวทีสำหรับการเล่นดนตรีสดและเวทีสำหรับเต้นโชว์ของสาวบาร์เบียร์ที่ให้บริการอยู่ภายในร้าน โดยตำแหน่งที่ตั้งของเวทีจะตั้งอยู่บริเวณตรงกลางของตัวร้านที่ด้านหลังเคาน์เตอร์บาร์อีกที จึงดูเหมือนว่ารูปแบบที่ปรากฏนั้น จะมีการการใช้ผู้หญิงมาเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจที่เกิดขึ้นทั้งหมดภายในร้าน แต่ในขณะเดียวกันนั้นภาพบรรยากาศโดยรวมกลับไม่ได้มีการให้ความสนใจต่อการแสดงออกของผู้หญิงบนเวทีสักเท่าไร แต่กลับกลายเป็นว่ามีการใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อนของผู้มาใช้บริการในมุมต่างๆ เช่น การเล่นดนตรีสดของทหารอเมริกัน การนั่งพูดคุยกัน หรือการไต่ยาเสพติดในมุมอับของบาร์ เป็นต้น จึงทำให้ภาพรวมที่ปรากฏในภาพยนตร์นั้นให้ความรู้ลึกถึงรูปแบบของบาร์ตามแบบชาติตะวันตกตามแบบฉบับของภาพยนตร์จากฮอลลีวูดโดยทั่วไป

นอกจากเรื่องราวของบาร์เบียร์ที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์แล้วนั้น ในบทความเชิงวิชาการเรื่อง “Public Sex Performance in Patpong and Explorations of the Edges of Imagination” โดย Lenore Manderson จากข้อมูลในบทความนี้ได้มีการลงพื้นที่สำรวจบาร์ในย่านพัฒน์พงศ์ในช่วงปี พ.ศ. 2533 จำนวน 4 แห่ง ซึ่งในรายละเอียดของข้อมูลได้มีการกล่าวถึงไว้ว่า โดยส่วนใหญ่แล้วรูปแบบและองค์ประกอบในทุกๆ ร้านก็จะมีคล้ายคลึงกัน คือ มีเวทีสำหรับเต้นโชว์ของสาวบาร์เบียร์ โดยในแต่ละที่ก็จะมีรูปแบบและตำแหน่งแตกต่างกันออกไปบ้าง ขึ้นอยู่กับขนาดของร้านและการจัดวางที่ต่างกันออกไป แต่โดยทั่วไปก็จะมีรูปแบบของการจัดที่นั่งของลูกค้ายกค้ำให้อยู่ใกล้ชิดกับเวทีส่วนหนึ่ง และที่นั่งอีกส่วนก็จะถูกจัดให้อยู่ไกลออกไปในบริเวณที่มีความเป็นส่วนตัวที่จะช่วยให้ทั้งลูกค้ายกค้ำใช้บริการและตัวสาวบาร์เบียร์สามารถแสดงตัวตนทางเพศออกมาได้อย่างชัดเจนและสะดวกยิ่งขึ้น แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจจากผู้เขียนบทความนี้ที่กล่าวถึงลักษณะของบาร์ที่ 4 ที่สาวบาร์เบียร์สามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนที่เป็นธรรมชาติ ซึ่งอาจเกิดจากองค์ประกอบภายในบาร์อยู่หลายสิ่ง เช่น ความคุ้นเคยของการใช้พื้นที่บริเวณเคาน์เตอร์บาร์ของพวกเธอที่เสมือนเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่จะสามารถแสดงออกได้ทุกอย่าง หรือลักษณะของการตกแต่งและแสงสว่างที่ช่วยสร้างความมั่นใจ ยกตัวอย่างจากลักษณะของแสงสว่างที่ช่วยให้เกิดช่องว่างระหว่างพวกเธอกับลูกค้ายกค้ำ โดยที่ลูกค้ายกค้ำจะอยู่ในตำแหน่งของเสมือนกับการถ้ามอง จึงช่วยให้พวกเธอสามารถแสดงออกได้ด้วยความสนุกสนานและเป็นธรรมชาติ เป็นต้น⁵⁰

จากการพิจารณารูปแบบของบาร์เบียร์ทั้งที่พัทยาและพัฒน์พงศ์จะเห็นได้ว่าบาร์เบียร์ในทั้ง 2 แห่งนั้นมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือ จะมีลักษณะของการใช้เวทีเพื่อที่จะให้สาวบาร์เบียร์ของร้าน

⁵⁰ Lenore Manderson, *Public Sex Performances in Patpong and Explorations of the Edges of Imagination*, *The Journal of Sex Research*, 1992, pp. 451-473.

ขึ้นไปเดินโชว์ตามลำดับและตามช่วงเวลาที่ได้จัดไว้สำหรับแต่ละคน ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอตัวตนและเรือนร่างอย่างชัดเจน อีกทั้งยังสามารถแสดงออกถึงอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ สื่อสารกับลูกค้าออกไป เพื่อเป็นการเชื้อเชิญและเชิญชวนให้ลูกค้าตัดสินใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งจากรูปแบบของบาร์เบียร์ทั้ง 2 แห่งนี้ ผู้วิจัยมีข้อสันนิษฐานว่า รูปแบบดังกล่าวน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของวิวัฒนาการของรูปแบบของบาร์โชว์ หรืออะโกโกบาร์ (A-go-go Bar) ที่นอกจากจะมีการเดินโชว์แบบธรรมดาแล้ว ยังมีการโชว์กิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศอีกด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวข้างต้นถือเป็นรูปแบบที่ค่อนข้างจะมีความแตกต่างจากบาร์เบียร์ในย่านถนนลอยเคราะห์ดังที่จะอธิบายในส่วนต่อไป

2. ประวัติศาสตร์ของบาร์เบียร์ในจังหวัดเชียงใหม่: การเกิดขึ้นและวิวัฒนาการที่ปรากฏ

การเกิดขึ้นของบาร์เบียร์ในจังหวัดเชียงใหม่เกิดขึ้นครั้งแรกในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2526-2527 โดยมีการเปิดบาร์เล็กๆ แห่งหนึ่งชื่อ Karen Heart โดยในช่วงแรกนั้นเป็นเพียงบาร์ที่มีการให้บริการเฉพาะเครื่องดื่มโดยยังไม่มีสาวบาร์เบียร์ให้บริการแต่อย่างใด⁵¹ โดยต่อมาก็ได้มีการเปิดบาร์เบียร์เพื่อให้บริการลูกค้าชาวต่างชาติอีกหลายแห่ง โดยกระจายตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ ได้แก่ ย่านประตูท่าแพและถนนท่าแพ ในทาบาร์ชาร์ และถนนลอยเคราะห์ โดยแต่ละแห่งมีประวัติและรูปแบบโดยสังเขปดังนี้

1.) ย่านประตูท่าแพและถนนท่าแพ ในปี พ.ศ. 2530 มีการเปิดทำการของบาร์เบียร์ขนาดใหญ่ที่มีชื่อว่า “บาร์เบียร์เซ็นเตอร์” ในบริเวณพื้นที่ช่วงประตูท่าแพ (ด้านในคูเมือง) โดยรูปแบบของบาร์เบียร์เซ็นเตอร์นั้นจะเป็นบาร์เบียร์ที่มีลักษณะปิด คือมีรั้วรอบขอบชิด ผู้คนที่สัญจรผ่านไปสามารถมองเข้าไปภายในได้ พื้นที่ภายในจะเป็นการแบ่งพื้นที่ออกเป็นบูธ (Booth) ให้เช่า โดยแต่ละบาร์จะเปิดทะเล่เข้าหากัน มีจำนวนบาร์เบียร์ 15-20 ร้าน⁵² โดยบริเวณตรงกลางของพื้นที่ทั้งหมดจะเป็นที่ตั้งของเวทีมวย ต่อมาระยะเวลาประมาณ 5-6 ปีหลังจากเปิดดำเนินการ บาร์เบียร์เซ็นเตอร์ที่บริเวณช่วงประตูท่าแพก็เริ่มซบเซาลง และได้มีการปรับปรุงซ่อมแซมเมื่อปลายปี พ.ศ. 2544⁵³ เพื่อเรียกลูกค้ากลับมาใช้บริการอีกครั้ง แต่ก็ต้องปิดตัวลงในเวลาต่อมา

⁵¹ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 22

⁵² ครุณี ร่องพิช, ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่, หน้า 29

⁵³ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 23

2.) ย่านไนท์บาร์ซาร์และโรงแรมเชียงใหม่ (โรงแรมดุสิตธานีในปัจจุบัน) บาร์เบียร์ในย่านไนท์บาร์ซาร์ในช่วงแรกส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในบริเวณลานโล่ง โดยมีลักษณะของการแบ่งพื้นที่ออกเป็นซุ้มๆ แต่ละซุ้มมี 2 แถว แต่ละแถวมีจำนวนบาร์เบียร์ 7-8 ร้าน โดยมีการจัดร้านที่เป็นสัดส่วนคือ แบ่งพื้นที่ออกเป็นบริเวณเคาน์เตอร์บาร์ และพื้นที่ชุดโต๊ะและเก้าอี้แยกออกมา โดยแต่ละร้านมีประมาณ 3 ชุด โดยบางร้านจะมีโต๊ะพูลให้บริการด้วย⁵⁴ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2542 ในบริเวณพื้นที่ลานกว้างของโรงแรมเชียงใหม่ ได้มีการสร้างบาร์เบียร์ที่มีลักษณะการแบ่งพื้นที่เป็นบู๊ทเล็กๆ หลายสิบบู๊ท โดยมีลักษณะของพื้นที่ที่ค่อนข้างใหญ่กว่าบาร์เบียร์ในบริเวณย่านไนท์บาร์ซาร์เดิม⁵⁵

3.) ย่านถนนลอยเคราะห์ การเกิดขึ้นของบาร์เบียร์ในบริเวณถนนลอยเคราะห์นั้น โดยแท้จริงแล้วมีการเปิดให้บริการบาร์เบียร์ตั้งแต่ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2527 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับบาร์เบียร์บริเวณช่วงประตูท่าแพ โดยมีการเปิดให้บริการอยู่ 2 แห่ง ซึ่งขณะนี้ได้ปิดตัวลงและเปลี่ยนแปลงสภาพไปแล้ว 1 แห่ง ส่วนอีกที่ที่ยังเหลืออยู่นั้น ได้มีการเปลี่ยนชื่อและเปลี่ยนแปลงเจ้าของเรื่อยมา ซึ่งปัจจุบันบาร์เบียร์ดังกล่าวมีชื่อว่า “Linda Bar Music Pub”⁵⁶ จนกระทั่งในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2541-2543 จึงเริ่มมีการขยายตัวและเปิดให้บริการของบาร์เบียร์ในบริเวณถนนลอยเคราะห์ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น โดยในช่วงเวลาดังกล่าวมีบาร์เบียร์อยู่ประมาณ 20 ร้าน⁵⁷ ซึ่งเมื่อประกอบกับการเป็นทางเชื่อมระหว่างแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ 2 จุด คือ บริเวณย่านประตูท่าแพ และบริเวณไนท์บาร์ซาร์ด้วยศักยภาพดังกล่าวจึงน่าจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่บาร์เบียร์ในบริเวณถนนลอยเคราะห์มีการเจริญเติบโตที่รวดเร็ว และได้รับความนิยมจนมีประมาณมากกว่า 60-70 ร้านในทุกวันนี้

2.4.3 ถนนลอยเคราะห์ : ประวัติศาสตร์ สภาพภาพ และร่องรอยของการเปลี่ยนแปลง

ย่านถนนลอยเคราะห์แห่งนี้เป็นย่านสถานบริการที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนอันเก่าแก่ที่มีอายุราว 500 ปี โดยมีวัดสำคัญเป็นศูนย์กลางของชุมชนอยู่ 2 วัด คือ วัดลอยเคราะห์และวัดพันตอง โดยทั้ง 2 วัดถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยราชวงศ์มังราย โดยชาวบ้านที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมในบริเวณนี้จะเป็น

⁵⁴ ครุณี ร่องพีช, ความตระหนักในปัญหาโรคเอดส์และพฤติกรรมการป้องกันตนเองของหญิงขายบริการทางเพศในสถานบริการบาร์เบียร์เชียงใหม่, หน้า 30

⁵⁵ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า 24

⁵⁶ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ คุณป้าน้อย เจ้าของร้านขายของชำและชาวบ้านคนเก่าแก่ในพื้นที่ สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2554

⁵⁷ โสภิตา วีรกุลเทวัญ, การนำเสนอความเป็นตัวตนของหญิงบริการสถานบันเทิงบาร์เบียร์ จังหวัดเชียงใหม่, หน้า

ชาวเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนให้อยู่พหุเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงใหม่ และนอกเหนือจาก 2 วัดนี้แล้ว ที่บริเวณช่วงปลายถนนลอยเคราะห์ยังมีวัดที่สำคัญอยู่อีก 1 วัด คือ วัดช้างฆ้อง ซึ่งโดยประวัติน่าจะมีอายุราว 200 ปี ซึ่งเดิมที่เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ โดยเดิมทีนั้นพื้นที่ของวัดช้างฆ้องนั้นมีอาณาเขตเข้าไปในพื้นที่โรงแรมอิมพีเรียลแม่ปิงในปัจจุบันนี้ ซึ่งปิดกั้นแนวถนนลอยเคราะห์ในปัจจุบันนี้อีกด้วย

ในอดีตนั้นถนนลอยเคราะห์มีชื่อเดิมตอนก่อสร้างเสร็จใหม่ๆ ว่า “ถนนกองใหม่” เดิมทีตอนก่อสร้างถนนครั้งแรกนั้น ถนนได้ตัดผ่านกลางพื้นที่วัดช้างฆ้อง และไปสุดถนนที่แนวกำแพงดินและคลองแม่ข่า ซึ่งยังคงมีร่องรอยหลักฐานที่เหลืออยู่ คือ สิ่งปลูกสร้างของวัดช้างฆ้องบางส่วนที่หลงเหลืออยู่ในบริเวณพื้นที่ของโรงแรมอิมพีเรียลแม่ปิง ต่อมาทางเทศบาลได้ทำการผ่าแนวกำแพงดินและสร้างสะพานแม่ข่าลอยเคราะห์ขึ้น เพื่อเชื่อมต่อถนนลอยเคราะห์กับถนนช้างคลานบริเวณย่านไนท์บาร์ซาร์ ซึ่งน่าจะกลายเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวและการพัฒนาในพื้นที่มากยิ่งขึ้น

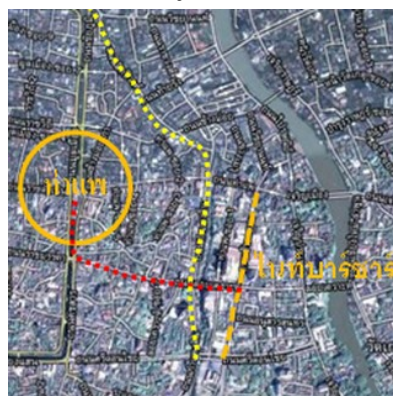
นอกเหนือจากประวัติศาสตร์ของการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ตามแนวถนนท่าแพและแม่น้ำปิงที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้วนั้น ยังมีอีกร่องรอยของประวัติศาสตร์หนึ่งที่ปรากฏขึ้นตามแนวกำแพงดินของเมืองเชียงใหม่ ซึ่งร่องรอยดังกล่าวอาจมีความเกี่ยวพันกันกับการเกิดขึ้นของย่านสถานบริการยามค่ำคืนในบริเวณถนนลอยเคราะห์ กล่าวคือ หากพิจารณาแผนที่ของตัวเมืองเชียงใหม่จะพบว่า ตั้งแต่ในอดีตนั้นมีการก่อสร้างแนวกำแพงดินขนานไปกับคลองแม่ข่าตั้งแต่บริเวณแจ้งศรีภูมิไปจนถึงแจ้งภูเอื้อง ซึ่งต่อมาแนวกำแพงดินนี้ยังมีประวัติส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของสถานบริการทางเพศของผู้ชายของเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา โดยสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้เขียนไว้ในบทความเรื่อง “การเมืองเรื่องกำแพงดิน ย่านช่องของเมืองเชียงใหม่” ว่า ย่านกำแพงดินเป็นที่รู้จักของการเป็นย่านช่องโสเภณีราคาถูกของเมืองเชียงใหม่ที่มีมาตั้งแต่ก่อนช่วงปี พ.ศ. 2500⁵⁸

พ.ต.ท. อนุ เนินหาด ได้ให้ข้อมูลเชิงประวัติพอสังเขปของการเกิดช่องในบริเวณย่านกำแพงดินไว้ในบทความเรื่อง “กำแพงดิน ตำนานบ้านสาวเมืองเชียงใหม่” ไว้ดังนี้ บ้านสาวย่านกำแพงดินในยุคแรกเริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2489 ซึ่งบ้านสาวในยุคแรกนั้นจะตั้งอยู่ด้านหลังโรงภาพยนตร์ศรีวิศาลที่ตั้งอยู่ถัดเขาในถนนกำแพงดินเมื่อเลี้ยวซ้ายเข้ามาจากถนนท่าแพเพียงเล็กน้อย ซึ่งในช่วงแรกนั้นมีเปิดให้บริการอยู่ประมาณ 20 หลัง โดยบ้านสาวเหล่านี้จะตั้งอยู่เฉพาะด้านหลังแนวกำแพงดินติดริมคลองแม่ข่า โดยจะเจาะแนวกำแพงเป็นช่องเพื่อเดินผ่านเข้าไปยังตัวบ้าน โดยทั้งหมดจะตั้งอยู่เรียงรายไปจนถึงช่วงหน้าวัดช้างฆ้อง

⁵⁸ พ.ต.ท.อนุ เนินหาด, “แกะรอย กำแพงและประตูเมืองเชียงใหม่”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา

จนกระทั่งประมาณปี พ.ศ. 2515 ที่โรงพยาบาลศรีวิศาลเลิกกิจการไป บ้านสาวเหล่านี้จึงเริ่มมีการขายข้าวที่ดองไปตั้งอยู่บริเวณโรงแรมแม่ปิงและฝั่งตรงข้าม โดยช่วงเวลาที่เฟื่องฟูที่สุดของบ้านสาวในบริเวณนี้ว่ากันว่ามีการเปิดให้บริการอยู่ถึงประมาณ 100 หลัง⁵⁹ และได้แพร่กระจายไปจนถึงบริเวณถนนกำแพงดินทางฝั่งทิศใต้ (บริเวณย่านร้านไก่ทอดเที่ยงคืนในปัจจุบัน) ซึ่งต่อมาได้เกิดการซบเซาและปิดตัวลงไปในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530 เมื่อมีการกวาดล้างจากทางภาครัฐ

ในขณะเดียวกันนั้น ทางฝั่งทิศเหนือของแนวกำแพงดินซึ่งคือย่านต้นโพธิ์พบว่า การกำเนิดขึ้นของกาดหลวงในช่วงปี พ.ศ. 2492 ทำให้ย่านต้นโพธิ์ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่สำหรับพักวัวและควายที่ใช้เป็นยานพาหนะในการขนส่งสินค้า จนราวปี พ.ศ. 2505 มีการก่อสร้างสนามมวยขึ้น อันเป็นการเกิดขึ้นของกิจกรรมความบันเทิงสำหรับเพศชายอีกหนึ่งอย่าง พื้นที่ในบริเวณนี้จึงกลายเป็นที่ชุมนุมของนักเลงการพนันและนักเลงสุรา ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2513 ย่านต้นโพธิ์จึงได้ถูกแปรสภาพไปเป็นย่านของสถานบริการ(ช่อง) อันเนื่องมาจากความต้องการหารายได้พิเศษของแม่ค้าจากต่างอำเภอที่เดินทางเข้ามาค้าขายที่กาดหลวง และได้พัฒนาจนกลายเป็นช่อง โดยในช่วงแรกมีให้บริการเพียง 2 แห่ง และได้เพิ่มปริมาณมากขึ้นในช่วงเวลาต่อมา โดยตั้งอยู่ของทั้ง 2 ฝั่งของคลองแม่ข่า ย่านต้นโพธิ์จึงกลายเป็นอีกย่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงของสถานบริการทางเพศในจังหวัดเชียงใหม่ และในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2528 ก็เริ่มมีการปิดตัวลงไปอีกแห่ง เมื่อมีการกวาดล้างอย่างเข้มงวดจากทางภาครัฐ โดยในปัจจุบันนี้ย่านต้นโพธิ์ยังคงเหลือให้เห็นเพียงสถานบันเทิงอยู่ประมาณ 6 แห่ง ในรูปแบบของคาเฟ่ บาร์ และร้านคาราโอเกะ

- แหล่งท่องเที่ยวทั่วภาค 2
จุด คือ ย่านช่วงประตูท่าเสา
และย่านไทม์มาร์ช
- เส้นทางของถนนหลวงเคราะห์
ที่กลายเป็นทางเชื่อม
- ร่องรอยของสถานบริการทาง
เพศของเชียงใหม่ตามเส้นทาง
แนวกำแพงดินกับการเกิด
จุดค้ากับถนนหลวงเคราะห์

ภาพที่ 2.2 แสดงร่องรอยของการเกิดขึ้นของย่านบาร์เบียร์ถนนลอยเคราะห์

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบของสถานที่ตั้งและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ และร่องรอยของประวัติศาสตร์ตามแนวกำแพงดินที่ปรากฏมานี้ น่าจะเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการก่อรูปและตั้งอยู่ของบาร์เบียร์ในย่าน

⁵⁹ พ.ต.ท.อนุ เนินหาด, “แกะรอย กำแพงและประตูเมืองเชียงใหม่”, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา

ถนนลอยเคราะห์ตามที่ปรากฏอยู่ในสภาพปัจจุบัน ทั้งในช่วงคันถนนที่มีความต่อเนื่องของรูปแบบบาร์เบียร์ที่ได้รับอิทธิพลมาจากช่วงถนนท่าแพ หรือในช่วงท้ายถนนที่เป็นบริเวณที่อยู่ในแนวเส้นทางของร่องรอยประวัติศาสตร์ตามแนวกำแพงดิน อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลของรูปแบบมาจากบาร์เบียร์เซ็นเตอร์ในอดีตอีกด้วย

2.4.4 ขอบเขตของพื้นที่กับการดำรงอยู่ของบาร์เบียร์

ลักษณะทางกายภาพของถนนลอยเคราะห์นั้น มีการผสมผสานระหว่างบ้านพักอาศัย วัด และอาคารพาณิชย์ในรูปแบบต่างๆ เดิมทีนั้นการตั้งอยู่ของบาร์เบียร์ในย่านถนนลอยเคราะห์มีการกระจายตัวกระจายอยู่ตลอดแนวความยาวของถนนลอยเคราะห์ แต่หลังจากมีการจัดระเบียบสถานบริการที่มีความเข้มงวดมากขึ้น ทั้งในแง่ของเรื่องพื้นที่ตั้ง รูปแบบของการให้บริการ รวมถึงเวลาเปิดและปิด เป็นผลให้บาร์เบียร์บริเวณหน้าวัดพันตองและวัดลอยเคราะห์ลดปริมาณลงและทยอยปิดตัวไป โดยการตั้งอยู่ของบาร์เบียร์ในปัจจุบัน จะมีทั้งที่ตั้งอยู่ในซอยต่างๆ และบริเวณริมถนน รวมถึงในอาคารที่เป็นศูนย์รวม ซึ่งการดำรงอยู่ของบาร์เบียร์ในสภาพปัจจุบันนี้ต้องอาศัยการต่อรองจากบรรทัดฐานทางสังคมอยู่มาก ทั้งในแง่ของกฎหมายต่างๆ และทัศนคติที่เกิดขึ้นจากกลุ่มความคิดต่างๆ อีกด้วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างบาร์เบียร์กับชุมชน กับแรงกดดันที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ปัญหาที่พบเป็นเรื่องหลักแล้วมักจะเกิดขึ้นบนฐานของความไม่พอใจธุรกิจบาร์เบียร์จากแง่มุมต่างๆ เช่น การก่อความรำคาญทั้งเรื่องเสียงดังและการเปิดเกินเวลา ในแง่ของความเหมาะสมของการที่สถานบริการตั้งอยู่ในชุมชนที่เป็นย่านเมืองเก่าและมีวัดเป็นศูนย์กลาง หรือการที่ถูกกล่าวหาและตีตราจากคนในสังคมถึงความเป็นย่านบาร์เบียร์ของถนนลอยเคราะห์ที่เป็นศูนย์รวมของอบายมุขต่างๆ รวมถึงการค้าประเวณี เป็นต้น

ความไม่พอใจของชุมชนและชาวบ้านนำไปสู่การร้องเรียนต่อภาครัฐดังที่ปรากฏในข่าวในช่วงปีที่ผ่านมา เช่น เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ประชาชนชาวเชียงใหม่จากชุมชนต่างๆ รวมถึงชุมชนถนนลอยเคราะห์ด้วย ได้รวมตัว กันเพื่อยื่นหนังสือร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ กรณีสถานบันเทิงและร้านอาหาร สร้างความเสื่อมเสียและความเดือดร้อนแก่ชุมชนที่ส่งเสียงดังมาเป็นเวลายาวนานเกือบ 20 ปี ก่อให้เกิดภาวะทางกายและทางจิตที่เสื่อมโทรม อีกทั้งยังส่งผลเสียต่อวัฒนธรรมอันงดงามของจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย หรือวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ที่ชาวบ้านในชุมชนถนนลอยเคราะห์ได้เดินทางไปร้องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เพื่อให้อำนาจแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนจากสถานบันเทิงและบาร์เบียร์ และเข้าแจ้งความต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในวัน

เดียว เป็นต้น⁶⁰ ซึ่งจากการเรียกร้องดังกล่าว จึงนำไปสู่การเข้าไปควบคุมและบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่ซึ่งเมื่อสืบทอดไปแล้วพบว่า มีการดำเนินการที่จะพยายามเข้าไปจัดการและควบคุมอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานแล้วก่อนที่จะมีการร้องเรียนดังกล่าวที่ปรากฏล่าสุด

ภาพที่ 2.3 ภาพชาวบ้านในชุมชนถนนลอยเคราะห์รวมตัวกันเรียกร้องและยื่นหนังสือต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่

ที่มาของภาพ : <http://www.manager.co.th>

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบาร์เบียร์กับการควบคุมและการบังคับใช้กฎหมาย

ความสัมพันธ์ของกิจการบาร์เบียร์ในแง่ของการถูกควบคุมโดยภาครัฐตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องนี้ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเกิดขึ้นมาโดยยึดถือข้อปฏิบัติตามพระราชบัญญัติสถานบริการ โดยเฉพาะในส่วนของเรื่องเวลาเปิดและปิดเป็นหลัก โดยภาครัฐจะนิยมใช้วิธีการในการแก้ปัญหาในเชิงนโยบายและขอความร่วมมือกับทางร้าน ดังข่าวสารที่ปรากฏ เช่น

- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ทางจังหวัดเชียงใหม่มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดจากธุรกิจบาร์เบียร์และสถานบริการ ย่านถนนลอยเคราะห์และถนนนิมมานเหมินท์
- เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 มีการจัดตรวจสถานบันเทิงในพื้นที่ถนนลอยเคราะห์ ตามนโยบายจัดระเบียบทางสังคม⁶¹
- เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ รับหนังสือร้องเรียนจากชาวบ้านและพระภิกษุ กรณีสถานบันเทิงสร้างความเดือดร้อนแก่ชุมชน และจัดให้มีการประชุม

⁶⁰ ASTVผู้จัดการออนไลน์, 2554, ชุมชนหัวเมืองเชียงใหม่สุดทน ร้องผู้ว่าฯ เร่งแก้ปัญหาสถานบันเทิง, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www2.manager.co.th/CyberBiz/ViewNews.aspx?NewsID=9540000139254>

⁶¹ ASTVผู้จัดการออนไลน์, 2554, “ปนัดดา” ออกโรง! ดูปตรวจสถานบันเทิง หลังชาวบ้านร้องเรียน, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา <http://www2.manager.co.th/Crime/ViewNews.aspx?NewsID=9540000140403>

ข้าราชการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาสถานบันเทิง โดยประกาศหาทางออกในการแบ่งพื้นที่ (Zoning) สถานบันเทิงในจังหวัดเชียงใหม่⁶²

- เดือนมกราคม พ.ศ. 2555 มีการลงพื้นที่ตรวจสอบสถานบริการของผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ ในพื้นที่ถนนลอยเคราะห์และถนนนิมมานเหมินท์ เพื่อตรวจตราความเรียบร้อยของสถานบันเทิง⁶³

ภาพที่ 2.4 ภาพผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ลงพื้นที่ถนนลอยเคราะห์เพื่อตรวจตราความเรียบร้อย
ที่มาของภาพ : <http://www.manager.co.th>

นอกเหนือจากการทำงานเชิงนโยบายแล้ว ในส่วนของฝ่ายปฏิบัติการ เช่น ตำรวจ ยังมีการเฝ้าปรามเป็นระยะๆ ดังจะพบได้ในหลายๆ คืบของการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของผู้วิจัยที่พบว่า ในช่วงระยะเวลาใกล้จะต้องจดจำนายสุราหรือเวลาที่จะต้องปิดร้าน จะพบรถสายตรวจของตำรวจวิ่งออกตรวจตราและแจ้งเตือนบาร์เบียร์ในพื้นที่ย่านถนนลอยเคราะห์ให้ทราบถึงการปิดร้านที่ต้องตรงตามเวลาที่กฎหมายกำหนด นอกเหนือจากการควบคุมและบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานบริการแล้วนั้น ยังมีการจัดการอีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับด้านสาธารณสุขและการค้าประเวณีเพื่อให้เกิดสวัสดิภาพและความปลอดภัยกับพนักงานที่ทำงานในพื้นที่อีกด้วย

จากการที่จะต้องหาวิธีการดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบต่างๆ ที่มีโครงสร้างทางสังคมเป็นผู้กำหนดไว้ บาร์เบียร์แต่ละร้านก็จะต้องแข่งขันกันเพื่อการดำรงอยู่และความอยู่รอดของธุรกิจ ซึ่งส่งผลให้แต่ละร้านก็จะมีคามพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองด้วยการตกแต่งและประดับ

⁶² ASTVผู้จัดการออนไลน์, 2554, ผวจ.เชียงใหม่ลุ้นต้องเร่งแก้ปัญหาสถานบันเทิง หวั่นทำชาวบ้าน-ผู้ประกอบการขัดแย้งหนัก, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา

<http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9540000142613>

⁶³ กิจกรรมตำรวจ, 2555, ตรวจสถานบริการเมืองเชียงใหม่, [ระบบออนไลน์], แหล่งที่มา

<http://www.policechiangmai.com/index.php?police=5.1&id=350>

ประดาตัวพื้นที่ของร้านค้าด้วยองค์ประกอบต่างๆ เพื่อให้เป็นที่สังเกตได้โดยง่าย เช่น การประดับป้ายไฟหน้าร้าน การตกแต่งธงต่างๆ เพื่อให้เป็นที่สะดุดตา หรือลักษณะของรูปแบบการนำเสนอ (Concept หรือ Theme) เป็นต้น และองค์ประกอบหนึ่งของการแข่งขันที่สำคัญที่สุดของบาร์เบียร์ร้านต่างๆ ก็คือตัวสาวบาร์เบียร์นั่นเอง ซึ่งการแสดงออกและการให้บริการต่างๆ ที่เกิดขึ้นของตัวสาวบาร์เบียร์นั้นก็เปรียบเสมือนกับการต่อรองและต่อสู้กับบรรทัดฐานที่สังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น เริ่มตั้งแต่วิถีทางของการลุกขึ้นต่อสู้ของพวกเธอ การก้าวออกจากพื้นที่บ้านมาสู่การทำงาน การพยายามที่จะสร้างและแสดงออกถึงตัวตนและอัตลักษณ์ รวมถึงการเลือกใช้อารมณ์มาเป็นเครื่องมือในการต่อรองในบริบทของบาร์เบียร์ ซึ่งความพยายามทั้งหมดก็ไม่ได้ต่างอะไรกับการที่บาร์เบียร์แต่ละร้านจะต้องค้นหาวิธีการในการดำรงอยู่ให้ได้อีกต่อไป

จากข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ย่านถนนลอยเคราะห์นี้อาจกล่าวได้ว่า วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่กำลังสร้างรูปแบบและอัตลักษณ์ของพื้นที่บาร์เบียร์และสาวบาร์เบียร์ให้เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการค่อยๆ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวน่าจะเป็นปัจจัยที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์และพื้นที่บาร์เบียร์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ดังกล่าว การอ้างอิงทฤษฎีที่ว่าด้วยผลผลิตของที่ว่าง (The Production of Space) ของ ฮองรี เลอแฟร์ (Henri Lefebvre) และทฤษฎีที่ว่าด้วยปฏิบัติการเชิงที่ว่าง (Spatial Practice) ของ มิเชล เดอ เซอร์โต (Michel de Certeau) จะถูกนำมาใช้ผ่านบรรทัดฐานของการเปลี่ยนแปลงที่เลื่อนไหลของอัตลักษณ์และพื้นที่ โดยผ่านระดับของการศึกษาที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ระดับพื้นที่ และระดับของร่างกายและอัตลักษณ์ ซึ่งประเด็นของการศึกษาทั้ง 2 ส่วนนี้จะปัจจัยสำคัญที่จะใช้อธิบายและสรุปเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างร่างกายกับการแสดงออกถึงตัวตนและอัตลักษณ์ของสาวบาร์เบียร์ในบริบทของพื้นที่และที่ว่างที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ในระดับต่างๆ ได้แก่ ระดับของตัวสาวบาร์เบียร์ ระดับร้านค้าและพื้นที่ ระดับถนนและย่าน และในระดับเมือง